

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

Vývoj ekologického myšlení a ekologických hnutí v České republice

Diplomová práce

Autor: Magda Havlíčková

Vedoucí: Doc. PhDr. Radomír Havlík, CSc.

Rok: 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 28.11. 2007

Magda Havlíčková

Za podporu a pomoc při psaní mé diplomové práce bych chtěla poděkovat svému vedoucímu Doc. PhDr. Radomíru Havlíkovi, CSc., členům Strany zelených, Hnutí DUHA a Děti Země za poskytnutí informací a svého času, paní Janě Švejdové ze Zeleného kruhu za zapůjčení cenných materiálů, svým rodičům, že to se mnou vydrželi, a Kubovi.

OBSAH

ÚVOD

1	SOCIÁLNÍ HNUTÍ	8
1.1	Definice pojmu sociální hnutí	9
1.1.1	Teorie nových sociálních hnutí	11
1.1.2	Teorie mobilizace zdrojů	12
1.2	Ekologické hnutí	14
1.2.1	Vývoj ekologického hnutí	14
1.2.2	Východiska	16
1.2.3	Klasifikace ekologických hnutí	17
1.3	Rozdílné přístupy k ochraně životního prostředí	18
2	EKOLOGICKÁ SITUACE V ČR A TENDENCE JEJÍHO VÝVOJE	29
2.1	Objektivní stav životního prostředí v ČR podle MŽP ČR	29
2.2	Prioritní problémy životního prostředí v ČR	37
2.3	Vize rozvoje České republiky	41
2.4	Postavení České republiky v mezinárodním hodnocení udržitelnosti a kvality života	43
2.5	Postoj občanů ČR k životnímu prostředí	45
2.5.1	Životní prostředí jako problém	45
2.5.2	Hodnocení ochrany životního prostředí občany ČR	47
3	VÝVOJ EKOLOGICKÝCH HNUTÍ PO ROCE 1989	48
3.1	Krátce k situaci před rokem 1989	48
3.2	Strana zelených	50
3.2.1	Vznik a vývoj Strany zelených	50

3.2.2	Program Strany zelených	58
3.2.3	Pohled člena Strany zelených na její současnou situaci	60
3.3	Ekologická hnutí	63
3.3.1	Hnutí DUHA	65
3.3.1.1	Historie	65
3.3.1.2	Aktuální situace uvnitř Hnutí DUHA	69
3.3.2	Děti Země	71
3.3.2.1	Historie	71
3.3.2.2	Současný stav ve sdružení Děti Země	73
3.3.3	Shrnutí	75
4	MOŽNOSTI VYUŽITÍ POZNATKŮ VE VÝCHOVĚ A VZDĚLÁVÁNÍ	78
	ZAVER	82
	RESUMÉ	85
	POUŽITÁ LITERATURA	86

Úvod

Téma pojednávající o ekologickém myšlení a ekologických hnutích jsem si zvolila nejen proto, že se ekologické otázky v současnosti promítají do diskuse o budoucnosti naší země i Země ve všech oblastech lidské činnosti, ale také proto, že se i mě osobně začínají vážně dotýkat. Chtěla bych proniknout do této problematiky a zároveň podat zprávu o tom, na jakém stupni se ekologické myšlení v podobě různých koncepcí a přístupů k ochraně přírody v ČR dnes nachází.

Práce je strukturována do čtyř hlavních oddílů, v nichž se postupně zabývám pojmem sociální, respektive ekologické hnutí, současným stavem životního prostředí v České republice, vývojem tuzemských ekologických hnutí po roce 1989 a v poslední části zařazuji získané poznatky do kontextu rámcově vzdělávacích programů pro české školství.

Metodou užitou pro první dva oddíly je rešerše z odborných publikací, analýz, médií a Internetu, pro třetí část jsem zvolila metodu rozhovoru se současnými členy dvou nejznámějších českých ekologických sdružení a se zástupcem Strany zelených. Závěrečná část je založena na hledání vztahů mezi obsahem této diplomové práce a obsahem základních školských dokumentů.

V prvním oddílu jsem se zaměřila na současné pojetí sociálního hnutí v sociologické teorii. Využila jsem při tom informace z publikace Františka Znebejánka *Sociální hnutí* a *Velkého sociologického slovníku*. Při definování specifík ekologického hnutí jsem se držela publikace Pavla Pečínky *Zelená zleva?* a *Sociologického slovníku* Jana Jandourka. Abych mohla ukázat dvě různé koncepce či inspirační proudy, z nichž česká ekologická hnutí vycházejí, porovнала jsem studii Bedřicha Moldana *K otázce souladu ochrany životního prostředí a hospodářského rozvoje* a výrazně protikladnou teorii ochrany životního prostředí prezentovanou v publikaci sociologa Jana Kellera *Až na dno blahobytu*.

Druhým klíčovým faktorem pro vývoj ekologických organizací je kromě ideálů a myšlenkového konceptu ochrany životního prostředí také jeho současný stav. Proto ho nastiňuji v druhé části diplomové práce za použití aktuálních analýz Ministerstva životního prostředí ČR. K definování největších problémů našeho životního prostředí mi posloužil *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku* zpracovaný Centrem pro sociální a ekonomické strategie. Ohrožení a příležitosti České republiky v této oblasti jsem našla v rozsáhlé studii *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*, vypracované stejnou institucí jako zmíněný Průvodce. Faktorem ovlivňujícím práci ekologických sdružení je i názor veřejnosti na způsob ochrany životního prostředí, proto jsem jednu kapitolu věnovala postoji občanů ČR k této problematice ve světle zpráv Centra pro výzkum veřejného mínění.

Vývoj ekologických hnutí v ČR po roce 1989 ukazuje na historii tří ekologických iniciativ. Dva zástupce nevládních neziskových organizací, Hnutí DUHA a Děti Země, jsem zvolila proto, že patří k prvním, které u nás po revoluci vznikly jako ryze česká sdružení, a patří zde k nejznámějším. Jako jejich protiklad stavím českou Stranu zelených, která se vydala jinou cestou k prosazování stejných či podobných idejí. Cílem mé práce je zjistit, s jakými problémy se dnes tyto tři organizace potýkají, zda mají způsob jejich činnosti a jejich potíže něco společného a v čem vidí jejich původ.

V závěrečné kapitole pracuji s dokumenty *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání* a *Rámcově vzdělávací program pro gymnázia*. Ačkoliv moje diplomová práce není vůbec didakticky založena, podle mého názoru budou poznatky v ní obsažené alespoň nepřímo užitečné při přípravě předmětu environmentální výchova na středoškolské úrovni.

1 Sociální hnutí

Účelem této kapitoly je přiblížit postavení, které ekologická hnutí zaujímají v systému sociologických teorií a sociologického pojmosloví. Zaměřím se pouze na současné pojetí tohoto fenoménu, tzn. na období zhruba od 60. let 20. století.

Vědecká reflexe sociálních hnutí dodnes není uzavřeným problémem, existuje několik poměrně výrazně odlišných teorií, v rámci nichž se objevuje mnoho konkrétních koncepcí - téměř platí, co vědecká osobnost, to jedna specifické pojetí pojmu sociální hnutí.

Velký sociologický slovník rozděluje hnutí do tří základních typů. Do první skupiny řadí dělnické hnutí 19. století spolu s národně osvobozeneckým hnutím poloviny 20. století a hnutí disentu třetí čtvrtiny 20. století, které spojuje nejen odpor ovládaných, marginálních, kolonizovaných a manipulovaných proti vládnoucí moci, ale i idealistické představy o podobě žádoucí společnosti, apel na obecné morální hodnoty a snaha legitimizovat své vize o správném uspořádání světa.

Jiným typem jsou hnutí parciální, jež se projevují skromnějšími ambicemi týkajícími se především obrany práv a nároků určité společenské skupiny (např. regionální hnutí, různá hnutí mládeže - beatnici, hippies, skinheadi apod., hnutí feministické, hnutí homosexuálů aj.). Aktivisté se necítí být mluvčími celé společnosti, jejich cíle jsou věcně omezené a obvykle nevyžadují radikální přeměnu společenských vztahů. Argumentují svými právy, ne abstraktními morálními hodnotami. Jsou většinou apolitická, tzn. neusilují o moc či o její podíl jako předpoklad realizace svých cílů.

Třetím typem je kombinace obou předchozích skupin a lze do něj zařadit hnutí mírové, hnutí antinukleární a také hnutí ekologické, o něž nám jde v této kapitole především. S prvním typem jej spojuje zájem

o všelidské záležitosti, speciálně o možnost přežití lidstva, neapelují ale na obecné morální hodnoty, nýbrž na zdravý rozum, což snižuje možnosti manipulace s veřejným míněním. S druhým typem má společnou nechuť k přebírání moci, protože jeho představitelé si uvědomují, že pouhá výměna figur u moci žádné systémové problémy (jako války či ekologické katastrofy) nevyřeší. Tato hnutí apelují především na pud sebezáchovy, který je však blokován z jedné strany zájmy držitelů moci a mesiášskými ambicemi prvního typu hnutí, na druhé straně je utlačován dílčími požadavky parciálních hnutí. V jistém smyslu mají všechna tato hnutí charakter hnutí protestních a mohou se označit za hnutí sociální.¹

Teoriemi vzniku, růstu a pádu sociálních hnutí se ve své publikaci *Sociální hnutí* zabývá František Znebežánek. V časovém období přibližně posledních sta let zachycuje vývoj teoretického zkoumání tohoto fenoménu, přičemž se zaměřuje hlavně na poslední čtvrtstoletí, kdy dochází k silné konfrontaci dvou nejvýraznějších teorií - teorie nových sociálních hnutí a teorie mobilizace zdrojů. Na koncepcích významných představitelů obou směrů autor představuje podstatné charakteristiky těchto soupeřících teorií.

1.1 Definice pojmu sociální hnutí

Velký sociologický slovník charakterizuje sociální hnutí jako „veřejné formulování a uplatňování kolektivních sociálních požadavků vůči mocenským strukturám s různým zaměřením, intenzitou, formou, druhem působení, dobou trvání i důsledky.“²

Teorie dominující výzkumu sociálního hnutí, tehdy nazývaného kolektivní jednání, od 60. let 20. století shrnuje např. americký sociolog

¹ *Velký sociologický slovník*. Sv. 1, A-O. Praha : Karolinum, 1996, s. 366. ISBN 80-7184-164-1.
Velký sociologický slovník, Sv. 1, s. 373.

Henry Jenkins, z něž čerpá ve své publikaci i Znebežánek. Společnými znaky těchto teorií je zachycování všech projevů „neinstitucionalizovaného kolektivního jednání vědomě orientovaného na sociální změnu nebo oponujícího takové změně a disponujícího alespoň minimem organizovanosti. Sociální hnutí jsou jimi chápána jako komplexní elementárnějších forem kolektivního jednání."³

Výrazný impuls k diskusím na toto téma poskytla vlna protestů studentského hnutí ve druhé polovině 60. let. Sociologové na ni reagovali nejen přehodnocením principů vysvětlujících kolektivní chování, ale i inovacemi v terminologii. Poprvé se začíná objevovat termín „sociální hnutí“, vedle již zavedeného „kolektivního chování“, a tím začínají i potíže s jeho přesným definováním. „Termín sociální hnutí tak označuje jakoby neustále se proměňující, téměř neuchopitelný útvar, jehož vlastnosti jsou často ponechány spíše na obrazotvornosti čtenáře než na jasnosti výkladu.“⁴

Mario Diani se pokouší definovat pojem sociální hnutí na základě společných charakteristik přístupů k jeho analýze, a tímto jej systematizovat. Vychází z teorie kolektivního chování, teorie mobilizace zdrojů, teorie politického procesu a teorie nových sociálních hnutí. Základními kameny jsou: síť neformálních svazků, sdílená přesvědčení a solidarita, kolektivní jednání týkající se konfliktních situací, jež stojí primárně mimo institucionální sféru. Výrazný konstitutivní prvek představuje právě existence neformální sítě vztahů. Kolektivní identita je chápána jednak z pohledu samotných členů hnutí, kteří se sami musí definovat jako jeho součást, a pak také z hlediska okolní společnosti, která je takto musí vnímat.

Dianiho syntetická definice sociálního hnutí zní: „Sociální hnutí je síť neformálních interakcí mezi pluralitou individuí, skupin nebo

³ ZNEBEŽÁNEK, F. *Sociální hnutí*. Praha : SLON, 1997, s. 19. ISBN 80-85850-31-1.

⁴ ZNEBEŽÁNEK, *Sociální hnutí*, s. 27.

organizací angažovaných v politických nebo kulturních konfliktech na základě sdílené kolektivní identity."⁵

Důležitou vlastností definice sociálního hnutí je schopnost odlišit ho od ostatních forem kolektivního jednání; sekty se definici vymykají nedostatkem neformálních vztahů a uzavřeností před vnějším světem; od tzv. protestní události odděluje sociální hnutí přetrvávání sítě vztahů mezi účastníky i po jejím skončení; koalice je rozdílná od sociálního hnutí pouze sdružením aktérů za účelem splnění specifického, krátkodobého cíle, zatímco identita sociálního hnutí je podpořena pocitem vzájemné solidarity. Rozdíl mezi sociálním hnutím a politickou stranou je i přes reálně existující rozdíly dnes poněkud rozostřený. Činnost politických stran je založena převážně na snaze reprezentovat zájmy ve formálních mocenských strukturách s pevnou hierarchií, zatímco hnutí preferují oblast neinstytucionalizované politiky a volnou síť příznivců.⁶

V 70. letech 20. století dochází k výraznému rozchodu amerického a evropského pojetí sociálních hnutí, způsobeném historickým vývojem společnosti. V Evropě roste vliv teorie nových sociálních hnutí a v Americe získává převahu teorie mobilizace zdrojů.

1.1.1 Teorie nových sociálních hnutí

Studentské hnutí 60. let uvedlo do pohybu také některá další hnutí, která do té doby stagnovala nebo existovala pouze v primitivní formě (např. feministické hnutí, hnutí za práva homosexuálů, hnutí za právo přerušit těhotenství apod.), což vedlo mnohé analytiky k formulaci hypotézy o tzv. nových sociálních hnutích. Protože však existuje přespříliš různých přístupů, koncepcí a pohledů na tento sociologický fenomén,

⁵ ZNEBEJÁNEK, *Sociální hnutí*, s. 27 - 29.

⁶ ZNEBEJÁNEK, *Sociální hnutí*, s. 31.

není možné na jejich základě popsat určitou konzistentní školu nových sociálních hnutí.

Navzdory složité orientaci v tomto problému se sociolog Stevan Buechler pokusil identifikovat několik základních prvků a principů analýzy těchto hnutí: symbolické jednání v prostoru občanské společnosti (v protikladu ke státní moci), orientace jednání aktérů hnutí na dosažení autonomie a sebeurčení (v protikladu k získání vlivu a moci), dominance postmateriálních hodnot v jednání, sociální konstruování kolektivních identit a identifikace skupinových zájmů snižující význam role objektivní struktury při jejich vzniku, sociálně konstruovaná nespokojenost a ideologie nededukovatelná ze strukturálního postavení aktérů, široké spektrum latentních a dočasných neformálních sítí tvořících hnutí.⁷

1.1.2 Teorie mobilizace zdrojů

Nejdůležitějším faktem odlišujícím vývoj teorií v Evropě a v USA byla vysoká tolerance americké společnosti k existenci nejrůznějších druhů dobrovolných občanských sdružení, sekt, nátlakových skupin aj., které nebyly žádnou zvláštností a sdružovala se v nich široká vrstva obyvatelstva. Ani studentské hnutí 60. let 20. století američtí sociologové ve výsledku nepovažovali za skutečně historicky originální skutečnost, která by se vymykala zkušenostem s předchozími formami kolektivního jednání.

Zájem o problematiku sociálních hnutí tu stoupl v 60. letech v souvislosti s aktivitami hnutí za občanská práva, bojem proti chudobě a především odporem k válce ve Vietnamu. Dlouho přetrvávající pojetí kolektivních akcí jako iracionálních aktů špatně socializovaných nebo vykořeněných sociálních skupin bylo překonáno. (Dříve byl dav

⁷ ZNEBEJÁNEK, *Sociální hnutí*, s. 40.

považován za chátru a lůzu, jeho účastníci byli vyčleněni mimo sociální řád, a proto byli často prohlašováni za nemorální kriminálníky. Např.

. 8

podle Le Bona byla sociální hnutí projevem sociální patologie.) O to se zasloužilo hlavně studentské hnutí, jehož účastníky nebylo možno považovat za beztvárovou masu podléhající vášním.

Klíčovými pojmy pro pochopení teorie mobilizace zdrojů jsou organizace, zdroje a politické příležitosti.

Významnou úlohu při formulaci této teorie sehrál Mancur Olson, který poukázal na nutnost pojímat kolektivní jednání jako „výsledek preferencí racionálních aktérů sledujících maximalizaci zisků a minimalizaci ztrát. Koncepce budovaná na předpokladech ekonomicky racionálního jednání se opírá o teorii racionální volby a selektivní incentivy materiální povahy.“⁹

Styčnými body a základními prvky této teorie jsou následující teze:

K vysvětlení mobilizace sociálních hnutí nestačí odvolání se na nespokojenost širokých vrstev obyvatelstva, je nutné vzít v úvahu především výsledek kalkulace zisků a ztrát, který jednotlivci spojují se svou účastí na kolektivních akcích. Zdroje mobilizované protestující skupinou mohou pocházet jak ze struktur hnutí, tak také z vnějšího prostředí. Zdroje jsou organizovány a mobilizovány - z těchto důvodů je nutno považovat organizace hnutí za moment klíčový. Význam jednání skupin může být reakcemi státu snížen, nebo zvýšen. Podobně působí podpora veřejnosti, nebo naopak její odpor k jednání hnutí.

Neexistuje přímá úměra mezi intenzitou mobilizace a mírou úspěchu hnutí.¹⁰

Současná literatura rozlišuje hnutí jako takové, charakterizované jako široká skupina těch, kteří s ním sympatizují, účastní se jeho akcí, (i tyto akce samotné), od organizací hnutí, kterými jsou skupiny zápasící

⁸ *Velký sociologický slovník*, Sv. 1, s. 373 - 374.

⁹ ZNEBEJÁNEK, *Sociální hnutí*, s. 95.

¹⁰ ZNEBEJÁNEK, *Sociální hnutí*, s. 96-97.

o získání příznivců. „To, co je známo jako ‚perspektivní mobilizace zdrojů‘ (resource mobilization perspective), je zkoumání strategie a taktiky takových organizací, vycházející z dostupných zdrojů.“¹¹

1.2 Ekologické hnutí

Ekologické hnutí je jedním z nejtypičtějších projevů sociálních hnutí v druhé polovině 20. století (ačkoliv mezi jeho předchůdce můžeme zařadit různé spolky ochránců flóry, fauny a přírody vůbec vznikající už v 19. století). Vzniká jako reakce na prudce se zhoršující stav životního prostředí způsobený mimo jiné také činností člověka hnaného průmyslovou revolucí ku stále se zvyšující ekonomické prosperitě a získávání všech „výdobytků“ civilizace s ní spojených. Ekologické hnutí se soustřeďuje na ochranu životního prostředí, seburčení člověka, odmítání konzumní společnosti, solidaritu, individuální rozvoj osobnosti a alternativní životní styl.¹² Proto se pro něj také někdy užívá pojmu alternativní ekologické hnutí.

1.2.1 Vývoj ekologického hnutí

Podle Velkého sociologického slovníku se ve svých počátcích, tj. 50. a 60. letech 20. století, cíle ekologického hnutí soustřeďovaly spíše na dílčí, lokální problémy, s čímž souvisela i velmi nízká organizovanost a koordinace jejich akcí zaměřených převážně na osvětovou a manifestační činnost.

Postupem času stoupal počet členů a příznivců, zvětšoval se rozsah i význam akcí a zvyšovala se i míra organizovanosti tohoto širokého společenského proudu. Na přelomu 70. a 80. let se už toto hnutí stalo

¹¹ *Velký sociologický slovník*, Sv. 1, s. 373 - 374.

¹² JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001, s. 96. ISBN 80-7178-535-0.

„významnou součástí masových sociálních hnutí, a to především díky procesu tzv. politizace ekologických hnutí. Velkou roli sehrály demonstrace v 70. letech proti jaderným elektrárnám a vojenským základnám ve Francii, Německu, Rakousku, Švédsku. Teprve tyto velké masové akce učinily z ekologie politické téma a proměnily ji v nástroj hlubší a všestrannější kritiky civilizace.“¹³

S rostoucí nedůvěrou ve schopnost a chuť vládnoucích politických institucí uspokojivě řešit ekologické problémy, která je jedním z hnacích motorů pro ekologické hnutí, vzniká i potřeba původně nepolitických organizací včlenit se do struktur, které mají předpoklad závažné globální problémy podstatně ovlivnit. Vznikají tak samostatné politické ekologické strany, tzv. strany zelených (zelená je zde jako symbol přírody, naděje a života). První stranou zelených byla koncem 60. let Values Party na Novém Zélandě, v Evropě vzniká až v 70. letech britská People Party (dnes Ecology Party). Od začátku 80. let pak nastupuje zakládání ekologických stran ve velkém množství a díky relativně velkým volebním úspěchům na různých úrovních správy a řízení státu se v některých zemích stávají členy poradních i rozhodovacích orgánů místního i celostátního významu. V rámci Evropské unie také zelení z různých zemí vytvořili samostatnou frakci zvanou *Duha v Evropském parlamentu*,¹⁴

Ačkoliv se však v některých zemích dostaly strany zelených do vlád, potýkají se s těžko řešitelným paradoxem, který spočívá v tom, že politické úspěchy vlád se přímo odvozují od úspěchů ekonomických. Ty jsou zase neodmyslitelně spojeny s koncepcí neustálého ekonomického růstu. Strany zelených jsou pak svým usilováním o podíl na moci vystaveny tlaku, aby přijaly neustálý ekonomický růst jako ideu sobě

¹³ *Velký sociologický slovník*, Sv. 1, s. 367.

¹⁴ *Velký sociologický slovník*, Sv. 1, s. 367-369.

vlastní.¹⁵ Ti členové ekologických hnutí, kteří dále působí v nevládním sektoru občanských hnutí, mají větší „svobodu“ v prezentování svých idejí, ačkoliv direktivně je prosazovat nemohou. Nemusí však dělat kompromisy a ústupky ve svých vizích.

Podrobně o vzniku jednotlivých ekologických stran v Evropě pojednává Pavel Pečinka ve své monografii *Zelená zleva?*.

1.2.2 Východiska

Základní myšlenky, z nichž ekologické hnutí čerpá, vycházejí z kritiky současného přístupu k Zemi jako k nevyčerpatelné zásobárně materiálů a prostoru k jejich průmyslovému zpracování, to vše výhradně pro blaho člověka. Přesvědčení, že jediná možná cesta lidstva kupředu, tzv. pokrok, se může uskutečňovat pouze růstem ekonomické a hospodářské prosperity a zvyšujícím se životním standardem všech obyvatel Země, je pro členy ekologického hnutí nepřijatelné. Jejich dlouhodobým cílem je změna orientace společnosti z materiálních hodnot a relativně krátkodobých cílů na dlouhodobě udržitelný rytmus využívání přírodních zdrojů a zpochybnění bezmezné víry v pokrok a neomezené možnosti vědy a techniky.

Ačkoliv ekologické hnutí není příkladem čistě homogenní sociální skupiny a existují v jeho rámci různé názorové větve, dokázalo zformulovat více méně společné cíle se třemi typy požadavků, jež se historicky poprvé ocitají pohromadě. Je to jednak „tradiční apel na rozšíření práv a svobod," potom „požadavek odstranění vykořisťování člověka, přírody a budoucích generací spojený s kritikou tradičních forem reprezentativní demokracie a preferencí tzv. participační demokracie" a nakonec „požadavek řešení ekologických problémů

¹⁵ PEHE, J. Ekologické iniciativy a občanská společnost. *Sedmá generace*, 1999, roč. 8, č. 12, s. 1. ISSN 1212-1499.

v podmínkách vědeckotechnické civilizace, spojený s bojem za mír a sociální pokrok."¹⁶

1.2.3 Klasifikace ekologických hnutí

Ekologická hnutí můžeme třídit podle mnoha kritérií, např. podle oblasti působení na lokální (zabývají se konkrétními problémy v konkrétních lokalitách) a globální (zabývají se globálními problémy), nebo podle hloubky či systémovosti kritiky civilizace jako příčiny ekologické krize (dělení na tzv. hlubinné a povrchní, či tmavozelené a světlezelené ekology).

Dalším kritériem pro zkoumání ekologických hnutí se v 80. a 90. letech stává metoda prosazování ekologických cílů. Strany zelených se v systému jiných stran chovají jako ostatní subjekty v klasickém parlamentním systému. Snaží se získat podíl na moci a co největší množství voličů. Naproti tomu nepolitické ekologické organizace akcentují spíše výchovu a ovlivňování (burcování) veřejného mínění. Mezi těmito dvěma proudy vzniká uvnitř ekologického hnutí značné napětí.

Podle geneze můžeme rozlišit následující tři typy ekologických hnutí:

- a) hnutí a strany zelených vznikající z organizací na ochranu přírody. V těchto typech ekologických hnutí převládá ekologická problematika a postupem času se ochrana životního prostředí politizuje, stává se problémem politické ekologie.
- b) vznik tohoto typu je inspirován a podmíněn existencí nadnárodních celosvětových ekologických organizací, např. Greenpeace International, Friends of the Earth, World Wildlife

¹⁶ *Velký sociologický slovník*, Sv. 1, s. 367 - 369.

Found apod. Tato ekologická hnutí mívají polykulturní charakter.

- c) třetím typem jsou ekologická hnutí a strany zelených, které vznikají na základě různých občanských iniciativ, mírových, neofeministických či studentských hnutí, a považují svou existenci za novou výzvu tradičním hnutím (např. dělnickým).¹⁷

1.3 Rozdílné přístupy k ochraně životního prostředí

Teoretickými otázkami týkajícími se kořenů, současného stavu a možných cest budoucího vývoje ochrany životního prostředí se v České republice zabývají některé speciální instituce, např. Centrum pro otázky životního prostředí, které je pracovištěm Univerzity Karlovy se sídlem v Praze Jinonicích, řeší otázky trvale udržitelného rozvoje a ekologie v rámci celé univerzity a podporuje výzkum v této oblasti.

K otázkám budoucího vývoje nejen naší republiky, ale i celé planety Země se vyslovují i jednotliví odborníci z různých oblastí citliví k otázkám životního prostředí - mezi ně patří např. sociolog Jan Keller, který v současnosti působí jako profesor na katedře sociální práce Zdravotně sociální fakulty Ostravské Univerzity. Spolu s ředitelem již zmíněného Centra pro otázky životního prostředí profesorem Bedřichem Moldanem tvoří profesor Keller názorový protipól v otázkách řešení současného stavu globálně vnímaného životního prostředí. V této kapitole nastíním obě protichůdné teorie. Vycházím při tom ze studie Bedřicha Moldana *K otázce souladu ochrany životního prostředí a*

¹⁷ *Velký sociologický slovník*, Sv. 1, s. 367-369.

hospodářského rozvoje uveřejněné v Sociologickém časopise a z publikace Jana Kellera *Až na dno blahobytu*⁹

Terčem sporu pro tyto dvě osobnosti a ostatní odborníky stojící za nimi s podobným názorem na obou stranách je v současnosti široce uznávaná koncepce trvale udržitelného rozvoje, formulovaná ve zprávě o životním prostředí *Naše společná budoucnost* z roku 1991, kterou vytvořila Světová komise pro životní prostředí a rozvoj.²⁰ Komise byla pověřena prozkoumáním vztahu hospodářského růstu a možností účinné ochrany životního prostředí. Došla k závěrům, že ekonomický růst a zachování přijatelného životního prostředí spolu s přírodními zdroji se nemusí navzájem vylučovat, naopak mohou se podporovat za předpokladu dodržení trvale udržitelného charakteru rozvoje. Trvale udržitelný rozvoj je definován jako „takový rozvoj, který zajistí naplnění potřeb současné společnosti, aniž by ohrozil možnost splnění potřeb generací příštích. Jinými slovy: ekonomický rozvoj, který nezničí základnu přírodních zdrojů a životní prostředí.“²¹

Tato myšlenka byla prezentována na konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiro v roce 1992, kde byl přijat rozsáhlý dokument Agenda 21²², který podepsali představitelé 178 vyspělých států. Česká republika teorii trvale udržitelného rozvoje ještě téhož roku vtělila do své legislativy.

Bedřich Moldan je jedním z mnoha zastánců teorie trvale udržitelného rozvoje. Ta předpokládá možnost harmonie mezi hospodářským růstem a účinnou ochranou životního prostředí. Ačkoliv dosud zela mezi těmito dvěma nazíráními na svět (ekologickým

18

MOLDAN, B. K otázce souladu ochrany životního prostředí a hospodářského rozvoje. *Sociologický časopis*, 1996, roč. 32, č. 3, s. 261 - 277. ISSN 0038-0288.

¹⁹ KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. 2. vyd. Praha : EarthSave CZ s.r.o., 2005. ISBN 80-903085-7-0.

²⁰ Komisi ustanovilo Valné shromáždění OSN v roce 1983, od té doby každoročně projednává splněné a nesplněné cíle stanovené v dokumentu Agenda 21.

MOLDAN, K otázce souladu ochrany životního prostředí a hospodářského rozvoje, s. 261. " Zhruba tisícistránkový dokument, který ve svých 40 kapitolách důkladně rozebírá principy trvale udržitelného rozvoje ve všech oblastech lidské činnosti.

a ekonomickým) nepřekonatelná propast, v současnosti usiluje řada odborníků z oblasti ekologie, ale i politiků a lidí řídících světový průmysl a obchody o jejich propojení. Podle nich je právě udržitelný rozvoj jedinou správnou cestou k důstojné budoucnosti i pro další generace, protože lidstvo jako takové nikdy nebude ochotné vědomě zpomalovat či dokonce zastavit ekonomický růst, který by jakkoliv snižoval jejich dosažený životní standard nebo zpomaloval jeho růst. Podle výše zmíněné teorie lze najít optimální poměr mezi růstem prosperity a udržováním životního prostředí, který je dlouhodobě udržitelný a realizovatelný.

Naproti tomu řada radikálněji zaměřených ekomyšlitelů, které u nás představuje např. právě sociolog Jan Keller, teorii trvale udržitelného růstu zcela odmítá. Považují ji jen za velký a ke skutečnému řešení ekologické krize nepřispívající kompromis světa vyspělých, bohatých, prosperujících států a nadnárodních institucí, prezentující nechuť umenšovat již jednou nabyté výhody moderní civilizace, byť by byly evidentním plýtváním. Pro záchranu důstojného života (nejen) lidí na Zemi je podle nich jakýkoliv další ekonomický růst v současném pojetí naprosto vyloučený, neboť negativní vedlejší důsledky (např. ničení tropických deštných pralesů nebo změny klimatu) jeho vlastní prospěch mnohonásobně převyšují. Udržitelný rozvoj je podle nich jen jakési šidítka pro klid duše té menšiny z celkového počtu lidí, která se o stav životního prostředí zajímá a obává. Je pohodlným řešením, které nenutí k žádnému radikálnímu omezení vlastních výhod.

Podle Kellera tkví kořen problému v přílišné centralizaci politické i ekonomické moci v rukou relativně malého počtu velkých institucí, které pro svou reprodukci spotřebují obrovské množství zdrojů, jež by bez jejich existence mohly být ušetřeny. Tyto velké byrokratické aparáty navíc neustále uměle zvyšují potřeby obyvatel na celé Zemi, čímž podporují masový konzum a v závislosti na něm potřebu neustále se zvyšující výroby na úkor přírody.

Zástupci obou protichůdných vizí uznávají, že je nutné změnit vzorce spotřeby a snížit tak materiální nároky lidstva. Moldan vidí cestu v osvětě a vzdělání, snazším přístupu k informacím a nejrůznějších celosvětových kampaních na podporu ochrany životního prostředí, jejichž nejdůležitějšími cílovými skupinami jsou domácnosti (i když vlády, firmy a nadnárodní koncerny hrají také nezanedbatelnou roli). Keller pokládá chování jednotlivců a domácností za důsledek psychologického efektu, který vytvářejí vládnoucí struktury a jímž je generována stále větší touha po uspokojování potřeb, které jsou známkami blahobytu a ve své podstatě jsou vlastně zbytečné. Dokud se nezmění celá struktura ovládání světa, považuje Keller vymanění se z konzumního kolotoče za velice obtížné či úplně nemožné, a tím i snahy o účinnou ochranu přírody (v jeho interpretaci již vlastně záchrana před totálním kolapsem) neplodné.

Ochrana životního prostředí je podle koncepce trvale udržitelného rozvoje hodnotou postmateriální, proto jí nelze dosáhnout dříve, než bude většina obyvatelstva zabezpečena v oblasti základních potřeb (potrava, obydlí, bezpečí, vzdělání apod.). Až nebudou lidé řešit vlastní materiální situaci, budou schopni přijmout i základní hodnoty nutné pro realizaci trvale udržitelného rozvoje - vnitřní hodnotu přírody (samy o sobě, ne pro člověka), hodnotu přírodní biodiverzity a hodnotu zachovalého životního prostředí. Dosažení všeobecného blahobytu a relativní srovnání životní úrovně všech lidí však podle Kellera není vůbec realizovatelné a není ani žádoucí. Tržní hospodářství a již zmíněná vysoká centralizace mu s úspěchem brání, proto je potřeba přijmout jako nejvyšší hodnotu přírodu a životní prostředí co nejdříve bez ohledu na materiální úroveň, neboť se to stává otázkou holého přežití lidstva. Sám autor těchto myšlenek uznává, že to v současných podmínkách není uskutečnitelné, je tedy třeba alespoň na to upozorňovat všemi možnými způsoby.

Abychom byli schopni přijmout odpovědnost za stav životního prostředí, které jsme sami zdevastovali, je kromě materiálního zabezpečení nutný i určitý stupeň rozvoje osobnosti. Ten je v současnosti vyjadřován tzv. indexem lidského rozvoje, který je počítán na základě hodnocení zdraví, vzdělání a příjmu jako jednoho z nejdůležitějších indikátorů (v podobě výše ročního HDP na osobu). Podle strategie trvale udržitelného rozvoje je nejprve nutné odstranit chudobu (tedy zvýšit příjem), pak je možné usilovat o další osobnostní rozvoj. S eliminací chudoby souhlasí i ekologové odmítající trvale udržitelný rozvoj, popírají však možnost odstranit chudobu dalším zvyšováním výroby. Tržní ekonomika podle nich bude stále jen kopírovat propasti mezi chudými a bohatými, není v jejich silách tento rozpor srovnat, proto je zvyšování příjmu zcela nevhodným nástrojem k odstranění chudoby, potažmo ekologické krize. Keller kritizuje i mezinárodní instituce, např. Světovou banku a Mezinárodní měnový fond, které mají boj s chudobou ve štítu, ale zatím tzv. bohatý Sever s jejich pomocí stále bohatne a chudý Jih strádá.

Problémem je i samotné přijetí odpovědnosti za přírodu - z antropocentrického pohledu Agendy 21 je člověk pánem přírodních zdrojů, což ho zavazuje mít za ně odpovědnost. Tu člověk přijímá jen neochotně a velmi pomalu, cesta kní je však dosažitelná (podle Moldana a *Naší společné budoucnosti* vede skrze vzdělání a osvětu). Z pohledu kellerovského je nutné přijetí odpovědnosti blokováno současným příliš centralizovaným řízením společnosti, které v jedinci nedokáže tento pocit vyvolat - „obyčejný“ člověk je přesvědčen, že záchranu planety má někdo na starosti, jako všechno ostatní.

Podobně kontroverzní a politicky ožehavá je otázka sociální spravedlnosti. Oba proudy environmentalistů uznávají, že k fungování účinného systému ochrany životního prostředí je nezbytná. Moldan se však o propastném rozdílu v bohatství mezi Severem a Jihem vyjadřuje jako o znepokojivém stavu, který potenciálně hrozí závažným

konfliktem obou světů, je nicméně odstranitelný možným zrovnoprávněním přístupu ke zdrojům, financím či úrovni spotřeby. Podle Kellera je takové vyrovnaní zcela nemožné, nejen proto, že bohatí se již nabytého standardu dobrovolně nevzdají, aby umožnili o něco lepší život lidem z rozvojových států, ale i kdyby teoreticky došlo ke srovnání úrovně spotřeby mezi Severem a Jihem, planeta Země by rozhodně další vzrůst konzumu neunesla. Nůžky sociální nerovnosti rozevírající se mezi Severem a Jihem označuje Keller na rozdíl od Moldanova eufemistického vyjádření jako jeden z kořenů veškerého „zla“ a zkázy bezprostředně ohrožující důstojný život na Zemi.

Dalším klíčovým, leč relativně málo diskutovaným pojmem je svoboda, jejímž projevem a znakem je dnes podle většiny vyspělých států a jejich představitelů demokracie. Pro míru demokratičnosti vytvořila organizace Amnesty International tzv. „index svobody“, který ovšem není uznáván zdaleka ve všech státech světa. Ani šíření demokracie do zemí s jiným státním zřízením není nijak snadné. Na druhou stranu však např. Keller současný typ demokracie (označuje ji jako pasivní) ostře kritizuje. Podle jeho tvrzení nelze demokracii v současném příliš centralizovaném uspořádání pořádně uplatnit, lidé jsou aktivní vesměs jen v čase voleb (a to ještě ne zdaleka všichni) a při výběru svých zástupců jsou více méně řízeni svým konzumním způsobem života (více než programy slibující čistý vzduch je zajímají příští ceny benzínu a másla, podle toho volí). Potřebu svobody pak kompenzují ve své vlastní spotřebě, kde podléhají iluzi, že naprosto svobodně vybírají z nabízených variant (nepozorovaně však podléhají masové reklamě). Jejich zástupci, politici, pak obdobně podléhají výrobním koncernům, protože si nemohou dovolit svému voliči přeložit plán na snížení životního standardu či úbytek dosavadního blahobytu (logicky by ve volbách neuspěli). Ani specializovaná pracoviště, jakými jsou ministerstva životního prostředí, nemohou aktivně změnit danou situaci, protože musí fungovat stejným (velmi byrokratickým) způsobem

jako ostatní politické útvary, jiný mechanismus při současném uspořádání není možný. Celá moderní demokracie je tedy podle Kellera řízena konzumem, a není proto schopná řešit nastávající ekologickou krizi.

S tím souvisí i další bod Agendy 21, další budování a vylepšování demokratických struktur, čímž se má docílit větší soudržnosti společnosti a tím i snazšího a rychlejšího řešení problémů (nejen ekologických). Pro výše zmíněné důvody toto řešení Keller a podobně smýšlející lidé odmítají. Struktury už jsou tak rozsáhlé, že neumožňují žádné pružné a účinné řešení potíží, jen udržují dlouhodobě neúnosný stav. Keller porobuje kritice i současné pojetí národních států jako přežitě formy sloužící dříve k jinému účelu, než je řešení ekologické krize, a není teď v jejich silách bránit se environmentálním problémům.

Mezinárodní aspekty ochrany životního prostředí považuje v souladu se svým přesvědčením a nastíněným směřováním profesor Moldan jako nesmírně důležité. Pořádání celosvětových konferencí, vznik mezinárodních institucí, úmluv a dohod o ochraně přírody staví v žebříčku cílů vedoucích k udržitelnému rozvoji velmi vysoko. Klíčovou roli přisuzuje OSN a jejím agenturám (např. UNEP - United Nations Environment Programme nebo zejména Komisi OSN pro trvale udržitelný rozvoj). Plus vidí také v rozvoji mezinárodního obchodu, je to trh, který nutí výrobce k využívání nejefektivnějších technologií, v současnosti také roste užití tzv. ekotechnologií, v celkovém objemu výroby však nehrají primární roli. I zastánci trvale udržitelného rozvoje jsou si vědomi obrovské energetické náročnosti dopravy, jejíž objem díky rostoucímu propojování národních trhů neustále roste, ale domnívají se, že tento problém lze vyřešit ekologičtějšími typy přepravy, neuvažují o jejím snížení. Zvyšování celkové provázanosti států, globalizace a vznik dalších a dalších nadnárodních institucí je přirozeně trnem v oku Kellerové teorii, která je celá založená na kritice centralizace - proto zpochybňuje účinnost všech mezinárodních dohod a

závazků, které ve svém důsledku situaci ještě ztěžují, neb jsou napojeny na obří a nezastavitelný průmysl. Rostoucí objem dopravy zde funguje jako jeden z argumentů hovořících proti globalizaci, kterou považuje Keller za důsledek přehnané centralizace. Autoři koncepce trvale udržitelného rozvoje naopak považují globalizaci za hlavní příčinu vzniku centrálních institucí, nejen na ochranu životního prostředí.

Opravu překvapivý a optimistický je názor (uvedený v Moldanově studii), že spor ekonomie a ekologie je již zastaralý a ve své postatě překonaný. Pomyslným mostem mezi nimi má být právě teorie trvale udržitelného rozvoje, která vychází z předpokladu, že rostoucí prosperita zajistí i kvalitnější ochranu přírody. Hospodářský růst podle této teorie nemusí znamenat paralelní růst žádného dalšího parametru (zejména těch týkajících se environmentálních škod). Vytvářejí se také metody zhodnocení „přírodního kapitálu“, na jejichž základě vzniká tzv. environmentální ekonomie. Připouští sice, že trh v určitých oblastech selhává (pro přírodní zdroje, které nejsou „vlastněny“, trh neexistuje, a proto jsou v cenách ostatních statků podceněny; trh sám od sebe nedokáže internalizovat externí náklady způsobených environmentálních škod), ale je možné to poopravit státními intervencemi. Jejich míra a účinek jsou však v mnohých případech sporné, někdy dokonce kontraproduktivní (viz dotace hnojiv v zemědělství, nízká cena energie apod.).

Tento postoj je samozřejmě pro radikálněji myslící osobnosti typu Kellera nepřijatelný, je pravým opakem jeho vize. Spor ekologie a ekonomie pro ně není řešitelný kompromisem, zvítězit může jen jedna strana, ekonomie za podpory většiny lidstva a ekologie jedině po závažných katastrofických událostech, jež jsou podle Kellera už na obzoru. Prosperita pro něj znamená past, ze které není úniku, jejím důsledkem je kromě přímých environmentálních škod také rostoucí umělý konzum, který je nutný k udržení minulého životního standardu (např. rozvoj letecké dopravy nutí obyvatele v blízkosti letišť k nákupu

speciální protihlukových oken). Také monetární zhodnocování přírody a environmentální ekonomii příkře odmítá s argumentem, že lidskými měřítky se příroda docenit nedá a degraduje tak na cosi ještě levnějšího, než jsou statky vyrobené člověkem. Obě strany pak uznávají, že pro měření prosperity není HDP zcela vhodným nástrojem, protože nedokáže reflektovat environmentální škody. Zatímco teorie udržitelného rozvoje se s ním zatím spokojí jako s nejlepším z nevhodných řešení, její kritici ho absolutně odmítají.

Dalším argumentem pro trvale udržitelný rozvoj je víra ve zlepšování technologií, které by se postupně měly stát k přírodě velmi šetrné a rozvdoujit tak dráhy hospodářského vývoje a zátěže ekosféry, a také důvěra v aktivity soukromého sektoru. Podle optimistických vizí této názorové skupiny se již dnes projevuje zlepšení v mentalitě soukromých subjektů, kteří se snaží využívat moderní technologie čistější produkce, vypracovávají studie o životních cyklech výrobků apod. Vznikla i Světová podnikatelská rada pro trvale udržitelný rozvoj, která pro jedny znamená krok kupředu, ale pro naši „druhou stranu“ samozřejmě skok zpět či alespoň brzdu v opravdovém řešení ekologické krize. Také snížení materiální a energetické náročnosti výroby a úbytek objemu odpadů je podle trvale udržitelného rozvoje reálný a je pouze otázkou času. Technický pokrok je evidentně velikým znečišťovatelem dneška, trvale udržitelný rozvoj to však bere jako nutné zlo, které bude samo svým vlastním vývojem možné odstranit, kritici této teorie naopak technický pokrok odsuzují (zejména proto, že se dnes jedná již převážně pokrok ve využívání nových chemických látek, na jejichž spolehlivé testování nezbývá čas, neboť ten znamená peníze...).

Bedřich Moldan ve své studii přiznává, že deklarace přijatá v Riu vychází z předpokladu, že příroda je zásobárnou statků a služeb, které jsou tu pro člověka. Také trvalý rozvoj se uvažuje pouze pro člověka, ne nutně pro všechny ostatní bytosti. Ochrana přírody v tomto ekonomickém pojetí pak spočívá v jejím poškozování pouze do určité

míry, v udržení jejího stavu na „příznivé úrovni.“ Co je to „příznivá úroveň“ však nelze přesně stanovit, všechny studie a výzkumy jsou zatím (a nejspíš vždycky budou) hypotetické, proto vznikla koncepce kritických zátěží, s jejíž pomocí se pravděpodobnostně určují limity pro znečišťování životního prostředí (např. přípustné normy pro množství tzv. kyselých dešťů). Problémem koncepce kritických zátěží je ona hypotetičnost skutečných rizik, která možná nedovedeme ani odhadnout.

Další známou trhlinou ekonomického přístupu k ochraně životního prostředí, o níž hovoří Moldan, je fakt, že tento přístup nedokáže rozlišovat mezi podstatnými a nepodstatnými prvky přírodního kapitálu a stanovit meze jejich substitute. Určením monetární hodnoty přírody vzniká dojem, že všechny její položky jsou neomezeně nahraditelné - to logicky není možné, za peníze se rozhodně nedají „koupit“ zpět či nahradit např. některé nevratné změny způsobené změnou klimatu. Za těchto okolností je jednou z hlavních priorit teorie trvale udržitelného rozvoje princip předběžné opatrnosti, na níž je nutné brát neustále ohled. Je to však termín natolik vágní, že jeho dodržování se může vykládat tisícerými způsoby.

Ekologové propagující trvale udržitelný rozvoj hledí do budoucnosti téměř s optimismem, ekologická katastrofa celosvětového měřítká podle jejich mínění může být maximálně oddálena, nemusí dokonce ani nastat, pokud se lidstvo jako celek začne chovat podle principů trvalého rozvoje. Ke splnění tohoto cíle je zapotřebí vyvinout systém vzdělávání a přístupu k informacím, které zajistí informovanost a environmentální vzdělání co nejširším masám lidí. Aby se takový systém mohl vyvíjet a fungovat, je nutné dostat cílům uvedeným výše v této kapitole, jimž dominuje globální zvýšení prosperity, růst životního standardu až na hladinu, kde budou lidé ochotni vážněji se zabývat otázkami životního prostředí a Zemí jako místem k přežití stále

rostoucího počtu obyvatel. Cílem je tedy dobře situovaná a informovaná společnost.

Pro radikálnější ekology, kteří ekologickou krizi celoplošného a nepřehlédnutelného významu vidí již velmi blízko (v podstatě stojíme už dnes na jejím počátku), takového cíle nelze dosáhnout, aniž by příroda nebyla nenávratně zdevastována. Současný politicko ekonomický svět podle nich není sto katastrofě účinně zabránit. Cílem formulovaným v Kellerové publikaci je společnost fungující na principu dobrovolné skromnosti schopná žít vedle, nikoliv místo přírody. I podle Kellera je to neuskutečnitelné do té doby, dokud je část lidstva (i když menší) velmi dobře, nadstandardně prosperující. Kvůli omezeným zdrojům to však bude právě opěvovaný trh, který patrně tento systém ekonomického růstu zlikviduje. Keller a mnozí jiní za koncem našeho neudržitelného bytí ve světě vidí válečné konflikty způsobené bojem o zbývající přírodní zdroje. Strategie změny je navzdory radikální kritice teorie trvale udržitelného rozvoje obdobná - systém sebedestruktivního chování lidí zatím změnit nelze, proto je hlavním úkolem ekologů a ekologických aktivistů monitorovat všechny příznaky devastace životního prostředí a referovat o nich co nejširšímu okruhu lidí. Mohou se také rozvíjet alternativní uspořádání lidského soužití s přírodou, aby bylo na co navázat, až se současný systém začne definitivně hroutit.

Keller si je dobře vědom společenského postavení radikálních ekologů s provokativními názory, které mnozí „obyčejní“ lidé považují za přehnané a destruktivní vůči demokratickým hodnotám, a dodává k tomu, že destruktivní je z jeho pohledu vlastně chování právě těchto „obyčejných“ konzumentů.

Z názorů a postojů profesora Kellera čerpá v ČR např. Hnutí DUHA a jiné nezávislé ekologické iniciativy, trvale udržitelný rozvoj prezentovaný zde profesorem Moldanem je programem Strany zelených.

2 Ekologická situace v ČR a tendence jejího vývoje

2.1 Objektivní stav životního prostředí v ČR podle MŽP ČR²³

Ekologickému myšlení a snahám o ekologický přístup k životu neodmyslitelně předchází znalost objektivního stavu životního prostředí, od něž se odvíjí také spokojenost, popř. nespokojenost široké veřejnosti s jeho kvalitou a péčí státu či jiných institucí o jeho udržování, příp. zlepšování. A ona spokojenost, respektive nespokojenost se pak stává hnacím motorem - jedněm aspoň k přemýšlení, jiným k aktivnímu přístupu k přírodě a světu kolem nás. V této kapitole budu věnovat současnému stavu životního prostředí v České republice, na nějž reagují na jedné straně nezávislá ekologická hnutí, na straně druhé nutně také politické strany, různé státní instituce a aktuální vlády ČR. Vycházím ze zatím poslední zveřejněné *Zprávy o životním prostředí České republiky pro rok 2005*²⁴, kterou každoročně zpracovává Ministerstvo životního prostředí ČR.²⁵ Protože pro potřeby této práce nejsou podstatné detailní informace o složení jednotlivých znečišťujících látek (např. chemické vzorce) nebo technické parametry jevů působících nepříznivě na životní prostředí, uvádím pouze obecnější informace a tendence vývoje této oblasti.

Stav životního prostředí se u nás po prudkém zlepšení v 90. letech 20. století na počátku nového tisíciletí stabilizoval stím, že se objevují roční odchylky, a to pozitivní i negativní. Podle některých ukazatelů (zvláště v oblasti čistoty ovzduší) lze však prognózovat další negativní vývoj.

Zpráva řadí mezi zkoumané složky životního prostředí ovzduší, vodu, přírodu, biodiverzitu a půdu a popisuje jejich interakci se sektory hospodářství

²³ Ministerstvo životního prostředí České republiky

²⁴ *Zpráva o životním prostředí České republiky* [online], Praha : Ministerstvo životního prostředí ČR; CENIA, 2006 [cit. 2006-10-27]. Dostupné na WWW: <[http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPESFH9GMZ4/\\$FILE/Zprava2005.pdf](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPESFH9GMZ4/$FILE/Zprava2005.pdf)>.

²⁵ Podle zákona č. 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí je MŽP ČR povinno tuto zprávu od roku 1999 zveřejňovat.

a infrastruktury ČR. I já se tedy při popisu současného stavu našeho životního prostředí přidržím této klasifikace.

Ovzduší

Pozitivní zprávou v oblasti ovzduší je pokles emisí skleníkových plynů o 25 % od roku 1990, čímž se České republice daří plnit závazky přijaté v Kjótském protokolu.²⁶ Také emise z většiny velkých stacionárních zdrojů klesají a znečištění ovzduší oxidem siřičitým jen zřídka překročí přípustné limity pro ochranu zdraví obyvatelstva a ekosystémů.

Bohužel negativních jevů je zde stále hodně. Např. 35,5 % území ČR patří z pohledu obyvatelstva mezi oblasti se zhoršenou kvalitou ovzduší (způsobenou rozšířením respirabilních frakcí prашného aerosolu i ve venkovských lokalitách). Zdroji tuhých znečišťujících látek a oxidů dusíku jsou těžko regulovatelné skupiny zdrojů - malé zdroje v domácnostech a doprava, obé často technicky zastaralé. Nárůst cen energie by mohl znamenat nebezpečí masivního přechodu obyvatel na pevná paliva a z toho plynoucí zhoršení kvality ovzduší a lidského zdraví.

84 % populace bylo v roce 2005 vystaveno nadlimitním koncentracím přízemního ozónu, z pohledu ochrany ekosystémů a vegetace se zvýšená koncentrace vyskytovala na 72,4 % území ČR. V letech 2000 - 2004 se nepodařilo snížit emise skleníkových plynů. Překročením imisního limitu jiného typu částic zase vede k neplnění závazků vůči Evropské unii (dále EU) a ohrožené je i plnění národního emisního stropu pro těkavé organické látky.

Stále nedostatečná je také podpora úspor energie a obnovitelných zdrojů energie jako nástrojů snižování energetické náročnosti a emisí a také plnění národních závazků a cílů.

²⁶ V Evropské unii vstoupil v platnost v roce 2005 a zavazuje ke snížení své celkové emise skleníkových plynů do roku 2012 o 8 % (oproti roku 1990).

Voda

Vypouštění znečišťujících látek do povrchových vod klesá, jakost povrchových vod se zlepšuje, odběry povrchových a podzemních vod klesají a stoupá počet obyvatel napojených na veřejné vodovody a kanalizace, které zajišťují čištění odpadních vod. Probíhá průběžné budování nových čistíren vod a také rekonstrukce starších.

Naproti kladným změnám je plošné znečištění povrchových vod a půdy stále vysoké (zejména působením dusíkatých látek a aplikací hnojiv a prostředků na ochranu rostlin). Kvalita podzemní vody se (zvláště v náplavách řek) se nezlepšuje, přetrvává nedostatečná retenční schopnost krajiny, tlumení urbanizace říčních niv se neprojevuje (ani v povodňových oblastech). Stále velké množství vodních nádrží je ohrožováno eutrofizací.

Příroda a biodiverzita

V této oblasti došlo k sladění právní ochrany přírody a krajiny s legislativou Evropského společenství a přijatými mezinárodními úmluvami. Bylo také vyhlášeno několik tzv. ptačích oblastí a schválen národní seznam evropsky významných lokalit na území ČR. Existuje také relativně široké spektrum dotací na ochranu přírody a krajiny. Do této kategorie spadá i pozvolná obnova přirozených lesů (vysazování listnatých dřevin apod.).

Pokračující fragmentace krajiny však stále ohrožuje různé druhy, společenstva a ekosystémy, biodiverzita je ohrožena množstvím nepůvodních invazních druhů.

Půda

Dochází ke snižování plochy orné půdy ve prospěch lesních porostů a zatravněných ploch, pozvolnému snižování živin v minerálních hnojivech a vstupování jiných nežádoucích látek do půdy, jako např. kalů z. Čistíren odpadních vod apod. Rekultivují se plochy zasažené těžbou. Existuje také systém podpory k ochraně půd před erozí a ke zlepšení retenčních schopností krajiny.

Naproti tomu dochází ke značnému překračování limitních hodnot DDT (pesticid) a DDE (metabolit DDT). Zemědělské půdy jsou ohroženy erozí (až 42 % vodní a 8 % větrnou erozí). Stále se zvyšuje také zábor půdy k potřebám průmyslu, dopravní infrastruktury a stavebnictví.

Energetika

Energetická náročnost tvorby HDP sice klesá, ale ve srovnání s průměrem EU je stále příliš vysoká. Také podíl tuhých paliv na primárních energetických zdrojích se sice postupně snižuje, stále je však poměrně vysoký. Těžba v CHKO se tlumí, ale těžení vápenců v těchto oblastech je i nadále relativně intenzivní. Probíhá také sanace a likvidace důlních děl a jejich následná rekultivace, klesá rozloha plochy nějak dotčené těžbou nerostných surovin. Šetrnější k životnímu prostředí je stále se zdokonalující systém centrálního zásobování teplem a plynofikace.

Nízký podíl obnovitelných zdrojů energie v objemu celkové elektrické energie se v posledních letech bohužel nemění (činí přibližně 4 % hrubé domácí spotřeby elektřiny).

Snižuje se objem těžby uhlí, udržuje se ale závislost na dovozu energetických surovin, zejména ropy a zemního plynu.

V otázce zlepšení situace v energetice mají vysoký potenciál úspory energie, podpora a využití obnovitelných zdrojů energie (zejména biomasy), které povede k omezení emisí skleníkových plynů. Zvyšováním energetické efektivity lze docílit snížení čerpání přírodních zdrojů. Velkou hrozbou pro životní prostředí zůstává možné prolomení limitů těžby uhlí.

Zpracovatelský průmysl

Dlouhodobě probíhá snižování energetické náročnosti průmyslu. Od roku 1990 došlo k významnému snížení emisí tuhých znečišťujících látek a oxidu siřičitého z průmyslové výroby, v posledních letech však opětovně jejich objem narůstá v souvislosti s rozvojem některých průmyslových odvětví (do ovzduší se dostávají zejména oxidy dusíku a oxid uhelnatý).

Podporuje se výstavba průmyslových zón v rámci regenerace brownfields (lidskou činností zasažených ploch), ale míra výstavby na zelené louce (greenfields) je stále velmi vysoká.

Šancí pro pozitivní vývoj zpracovatelského průmyslu je vyvíjení a využívání nejlepších dostupných technik a dalších technologií přátelských k životnímu prostředí. Technických a technologických inovací je třeba dosáhnout i v oblasti životního prostředí (tzv. ekoeфекtivnost).

Negativní vývoj lze očekávat spolu s rostoucí průmyslovou výrobou, která zapříčiňuje zábor další zemědělské půdy, a na ní výstavbu nových průmyslových zón a skladů. To s sebou samozřejmě nese všechny negativní důsledky pro životní prostředí. Dalším efektem rostoucí výroby je nárůst přepravy zboží, a to zejména prostřednictvím nejméně vhodné silniční dopravy. V neposlední řadě se budou tímto způsobem zvyšovat emise znečišťujících látek působící neblaze na ekosystémy.

Stavebnictví

Ve stavebnictví se začínají používat stavební materiály vyrobené z přírodních obnovitelných zdrojů surovin, objevuje se výstavba nízkoenergetických a pasivních domů. Např. v důsledku povodní, které poničily mnoho staveb po celé republice, vzniká paradoxně pozitivní možnost použít na rekonstrukce zničených budov a výstavbu vodohospodářských zařízení šetrnější materiály a zajistit energeticky efektivnější provoz. Bohužel velkou roli v tomto hraje všeobecná informovanost (nebo spíše neinformovanost) obyvatel o takových možnostech a také finance (pořizovací cena energeticky efektivnějších staveb bývá zpravidla vyšší než u tradičně řešených staveb). Dobrou cestou v tomto sektoru je podpora staveb na ochranu životního prostředí před vedlejšími produkty lidské činnosti, tj. čistíren odpadních vod, kanalizací, odsiřovacích zařízení nebo recyklačních závodů.

Ne ojedinělým nešvarem je u nás výstavba v záplavových oblastech (která se obvykle i přes zákazy dá nějak zařídit), v důsledku liniových staveb dochází

ke ztrátám cenných přírodních lokalit včetně vyhubení vzácných živočichů či rostlin.

V důsledku těžby tradičních surovin k výrobě stavebních materiálů stále dochází k narušení některých CHKO a zvyšují se prachové a hlukové emise. Tento sektor je velmi energeticky náročný. Těžba způsobuje nevratnou změnu krajinného rázu. Nakládání se stavebními odpady se zlepšuje, jejich produkce je ale značná. Vlivem zabírání půdy se snižuje retenční schopnost krajiny, vysoký podíl půdy je ohrožen erozí.

Zemědělství

Přestože je to jedním z dlouhodobých cílů českého zemědělství, v posledních deseti letech nedošlo k významnějšímu snížení spotřeby průmyslových hnojiv ani přípravků na ochranu rostlin, což je jedním z faktorů negativně působících na stav povrchových i podzemních vod. Dokonce pokračuje významné vnikání znečišťujících látek do ekosystémů, ačkoliv zmírnění tohoto procesu je jednou z priorit modernizace a ekologizace zemědělství. Přetrvává velkoplošné hospodaření, které brání šíření rostlin a pohybu živočichů a jehož důsledkem také dochází k erozím půdy.

Postupně se prosazuje integrované zemědělství, vyvíjí se systém pobídek ekologického hospodaření a rozvíjí se systém agroenvironmentálních opatření, která mají za cíl podporu mimoprodukčních funkcí zemědělství. Rozvoj ekologického zemědělství je také podporován rozvíjející se agroturistikou.

Další vývoj této oblasti bude usilovat o obnovu přírodních prvků, které byly poškozeny nebo zcela zničeny, jde např. o navrácení rozptýlené zeleně do krajiny, obnovu mezí, revitalizaci nevyváženého vodního systému, obnovu druhové rozmanitosti luk apod. Tento postup by měl postupně snižovat půdní eroze, zmírňovat ztráty živin z půdy nebo také stabilizovat populace některých vzácnějších polních živočichů.

Doprava

Obměna zastaralého vozového parku osobních i nákladních vozidel (s využitím nových technologií spalování a úprav spalin), která by měla zaručit např. snížení vypouštění škodlivých emisí do ovzduší pod tlakem stále přísnějších emisních limitů, probíhá rychleji než nárůst dopravních výkonů, ale značně ji zpomaluje dovoz ojetých automobilů z ostatních členských států EU. Lineárně se vzrůstem dopravních výkonů stoupá podíl emisí z oděru pneumatik, brzd a povrchů komunikací a také přetrvává vysoká hluková zátěž ve městech, jež má nepříznivé dopady na zdraví obyvatel. Se vzrůstající produkcí automobilového průmyslu (a přesunu výroby některých zahraničních automobilek na naše území) roste také množství odpadů. Tvorba nové dopravní infrastruktury zabírá novou zemědělskou a lesní půdu.

Rychlý podíl a růst výkonů individuální automobilové a silniční nákladní dopravy probíhá na úkor dopravy železniční. Ta by v budoucnu měla být dobudována, zmodernizována a v neposlední řadě by mělo dojít k liberalizaci trhu v oblasti železnic, což by mělo vést ke zvýšení zájmu o tento druh dopravy. Ovšem zatím se tento plán zdá být v nedohlednu a jeho konkrétní řešení bude pravděpodobně ještě dlouho tvrdým oříškem. Pravidelní uživatelé služeb dráhy vědí, že změny jsou tak pozvolné, že mnohdy nejsou vůbec vidět.

Relativní cenová dostupnost individuální dopravy vede ke snižování atraktivity dopravy veřejné. Ta je navíc v sídlech venkovského typu na nízké úrovni, protože zde často není plně rentabilní.

Spolu s rozvojem turistického ruchu dochází k výraznému nárůstu výkonů osobní letecké dopravy. Dotace plynoucí do tohoto odvětví dopravu budou zřejmě nadále uměle snižovat cenu letecké přepravy, která je pro životní prostředí velmi zatěžující.

Plány na zlepšení situace v dopravě obsahují zvýšení podílu vozidel (především městské hromadné dopravy) na alternativní pohon (hlavně zemní plyn), počet autobusů s tímto pohonem je zatím však velmi nízký. Zavedení elektronického mýtného zatím pro nákladní vozidla na vybraných typech komunikací (v ČR od ledna 2007) by mělo vést k omezení tranzitu přes Českou

republiku, jeho zavádění však provázely velké a vleklé problémy, které řešil antimonopolní úřad, české soudy i EU. Nechvalně proslulým primátem ČR mělo být využití dieslových agregátů pro některé mýtné brány - firma, která celý systém realizovala, se hájila špatnou dostupností elektrických přípojek na určitých úsecích zpoplatněných komunikací.

Dalším významným krokem ke zlepšení dopravní situace je podpora výstavby cyklostezek v rámci „Cyklostrategie“. Městské cyklostezky by se v budoucnu měly stát alternativou k městské veřejné dopravě či individuálnímu užití vozu na krátké vzdálenosti. Koncepce ani výstavba cyklostezek (zvláště v hlavním městě) však ještě není hotová.

Odpady

Vývoj odpadů v ČR přestal být podle zprávy MŽP závislý na vývoji ekonomiky. V porovnání s většinou zemí EU produkujeme méně odpadu v přepočtu na jednoho obyvatele, poměrně vysoký podíl obyvatel se také podílí na systému třídění odpadů. Celková míra recyklace a materiálového využití odpadů je relativně vysoká, podíl energetického využití odpadů v poměru k podílu odpadů odstraněných je však nízký a komunální odpad odstraněný skládkováním zároveň tvoří velký podíl na celkovém objemu odpadu. Nízká je i míra separace biologicky rozložitelných komunálních odpadů a jejich následné využití. Zařízení určená k odstraňování odpadů a nakládání snimi (např. spalovny komunálních odpadů, skládky nebezpečných odpadů) jsou rozmístěna nerovnoměrně.

Ekonomické pobídky a úlevy při recyklování odpadů jsou zatím nedostatečné, a nemotivují proto producenty odpadu k jeho dalšímu využití (to by mohly podpořit ekonomické tlaky vyvolané rostoucími cenami prvotních surovin).

Staré ekologické zátěže (SEZ)

Lokalizace a odstraňování starých ekologických zátěží je velice obtížný a hlavně zdlouhavý proces. Počet evidovaných lokalit se v současnosti teprve blíží

počtu odhadovaných lokalit zatížených SEZ. Začal již projekt výběru priorit při jejich odstraňování, který by měl zaručit efektivní sanaci nejrizikovějších lokalit. V roce 2005 však nebyly zadány žádné veřejné zakázky na odstraňování SEZ nad 2 miliony Kč, je tedy možné, že dojde k znehodnocení prostředků do této oblasti vložených, neplnění rozhodnutí ČIŽP²⁷ a poškozování nabyvatelů. Při nedostatku financí a následném zdržení v odstraňování SEZ mohou být ohroženy např. některé zdroje pitné vody. Stále není určen jednotný garant řešení problémů se SEZ.

Pomoc při řešení tohoto problému může přicházet prostřednictvím EU v podobě využití moderních technologií, zkušeností a know-how členských zemí. Současně lze od EU očekávat i poskytnutí prostředků.

2.2 Prioritní problémy životního prostředí v ČR

Tým odborníků z Centra pro sociální a ekonomické strategie při Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze (dále CESES) vypracoval a roku 2002 vydal rozsáhlou publikaci *Průvodce krajinou priorit pro českou republiku*²⁸, v níž jsou mimo jiné zpracovány i prioritní environmentální problémy v ČR a možné strategie jejich řešení. V této kapitole představím hlavní výsledky tohoto expertního prognostického šetření.

Mezi prioritní problémy České republiky byly v roce 2002 odborníky zařazeny a ve zmíněném *Průvodci* popsány také tyto tři: přetrvávající nadměrné zatížení životního prostředí (především v průmyslových regionech) způsobené vysokou surovinovou a energetickou náročností hospodářství, ekologická negramotnost většiny obyvatel ČR a vysoká zátěž životního prostředí z individuální dopravy. Takto stanovené prioritní problémy v podstatě korespondují s oblastmi, kterými se coby podstatnými zabývá ve svých zprávách

²⁷ Česká inspekce životního prostředí

²⁸ Centrum pro sociální a ekonomické strategie. Fakulta sociálních věd. Univerzita Karlova v Praze. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha : Gutenberg, 2002. ISBN 80-86349-06-3.

i ministerstvo životního prostředí. Podívejme se na ně podrobněji z trochu jiného úhlu.

Vysoké zatížení životního prostředí způsobené typem hospodářství přetrvává v ČR z období socialismu. Uzavřený kruh koloběhu těžkého průmyslu (oceláren, hutí aj.), který vyžaduje množství surovin a energie a vytváří poptávku po produktech jako jsou těžební a stavební stroje, úpravny rudných i nerudných apod., zeslabuje schopnost hospodářství přeměnit se na modernější, environmentálně příznivější hospodářská odvětví. Vznikají mocné zájmové skupiny (např. působení společnosti ČEZ)* kterým zakonzervování tohoto stavu v podstatě vyhovuje.

Strategií k řešení této situace je postupné, ale výrazné zdražení energie a surovin, které by mělo být kompenzováno nižším zdaněním pracovní síly. Tím dojde k úsporám a lepší efektivitě využívání surovinových a energetických zdrojů, zároveň se také podpoří zaměstnanost (díky levnějším pracovním silám). Zaváděním ekologické daňové reformy (do níž by spadaly určitě nejméně tyto tři dnes nezapočítané položky: uhlíková daň, tj. daň za spalování paliv produkujících CO₂, poplatek za čerpání neobnovitelného zdroje a daň za poškozování životního prostředí) se ČR intenzivněji zabývá od svého vstupu do EU v roce 2004, je to však obtížný proces, proto je třeba jej časově rozložit na několik let. Jejím největším propagátorem v ČR je Strana zelených, která na její koncepci intenzivně pracuje.

Naším tradičním problémem je nízká environmentální vzdělanost a informovanost obyvatel ČR. „[...] absence vědomí o pravidlech fungování hospodářství přírody a důsledcích ignorování těchto pravidel je základní příčinnou problému životního prostředí v lokálním, národním i globálním měřítku,”²⁹ ale také brzdou dalšího pozitivního rozvoje společnosti směrem k ekologicky šetrnému jednání.

CESES, Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku, s. 456.

Ekologické vzdělávání v našich školách stále není na dostatečné úrovni, naštěstí se soustavné práci se studenty a žáky věnují různá střediska ekologické výchovy, občanská sdružení či jiné mimoškolní organizace.

V rámci tvorby školních vzdělávacích programů je možné a žádoucí, aby jednotlivé školy podle svého uvážení zařadily do spektra vyučovaných předmětů také ekologickou výchovu, a to buď jako samostatný (např. volitelný či povinně volitelný) předmět, nebo jako součást předmětů s průřezovými tématy týkajícími se této problematiky (základy společenských věd, přírodopis či biologie, zeměpis apod.).

Ovšem svoboda ve vytváření individuálního profilu jednotlivých škol ještě nemusí být zárukou kvalitní environmentální výchovy. Vše z velké části závisí na jednotlivcích - učitelích, kterým by se již při studiu na pedagogických fakultách měly předat kvalitní základy pro soustavné působení na budoucí generace. Na většině vysokých škol v ČR s pedagogickým zaměřením existují kurzy environmentální výchovy, zatím však spíš v podobě volitelných předmětů.

Kladným trendem je také vznik různých pravidelných krátkých pořadů s ekologickou tematikou (původních i převzatých), uváděných ve veřejnoprávní televizi (např. Minuta ekologie, Živé srdce Evropy, Přidej se, 10 minut ekologie, ABCD ekologie aneb Životabudič, Hra na zelenou, Kam s nimi atd.).

V ideálním případě by měl všechny typy environmentální výchovy (ať už školní, či mimoškolní) podporovat stát v podobě různých grantů a vlastních projektů. V každém případě je pozitivní efekt výchovy a vzdělání, zvláště jednání se o změnu hodnotových orientací, vždy během na dlouhou trať, projeví se až v dlouhodobé perspektivě, může to být i otázka generační.

Hustota individuální automobilové dopravy v ČR po roce 1989 několikanásobně narostla, osobní automobil je podstatnou částí veřejnosti chápán jako symbol životní úrovně, společenského postavení a svobody pohybu. Významný podíl na růstu individuální dopravy má i ekonomický zájem různých automobilových, silničních a ropných lobby, které jsou většinou podporovány i státně, protože automobilismus „roztáčí“ ekonomický růst.

Neblahými důsledky této situace jsou výrazné znečištění ovzduší (přízemní ozon, oxidy dusíku), hlukové znečištění, zabírání půdy pro stavbu silnic a dálnic, omezování zeleně a veřejného prostoru ve městech (parkoviště) a v neposlední řadě také zvýšená míra nehodovosti, ztráty na životech či vážná zranění stovek a tisíců lidí.

„Strategickým řešením tohoto problému je ekonomická regulace individuální automobilové dopravy provedená státem" ve spolupráci s nižšími samosprávnými celky. „Stát by měl zvýšit zdanění pohonných hmot, které by umožnilo započítat škody způsobené automobilovou dopravou na životní prostředí a také by obsahovalo poplatky za využívání neobnovitelného zdroje (fosilní paliva)."³⁰ Důležitá je také státní podpora pro vytváření možností alternativní dopravy - granty či dotace cyklostezek, ale také podpora veřejné hromadné dopravy (autobusové i železniční). V tomto ohledu se bohužel vyvíjí (ekonomicky pochopitelně, lidsky však nepochopitelně) opačný trend, dochází k postupnému zdražování hromadné dopravy.

Ke zvážení je i cílený rozvoj sítě autopůjčoven (řada lidí by občasnou potřebu jet někam vozem mohla vyřešit tímto způsobem, bez zatěžujícího vlastnictví vlastního vozu). Také parkování ve městech by mělo být zcela zpoplatněno (s výjimkou handicapovaných lidí a rezidentů), individuální automobilová doprava z center vytlačena na okraje velkých měst do záchytných parkovišť. Dalším neméně důležitým aspektem automobilové dopravy je stále chybějící ucelená koncepce výstavby dálniční sítě.

Zavádění těchto strategických řešení je ale kontroverzní, naráží tu na sebe vyhraněné zájmové skupiny. Proto budou změny na tomto poli velmi obtížně prosaditelné a vývoj tohoto problému zřejmě nebude ani plynulý, ani rychlý. Předpokládá se, že ještě v roce 2015 a dále budou tato témata stále aktuální.³¹

³⁰ CESES, *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*, s. 457.

CESES, *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*, s. 454 - 458.

2.3 Vize rozvoje České republiky

Projekt CESES vznikl spoluprací mnoha odborníků pod vedením Martina Potůčka a byl publikován jako *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*³² (dále jen *Vize*). Autoři popisují vnitřní a vnější vývojové trendy působící ve světě, poukazují vždy obecně na výchozí stav, ohrožení, příležitosti a potenciály rozvoje daného okruhu problémů, poté ho vztáhnou konkrétně na Českou republiku. Vrcholem této studie jsou možné scénáře budoucího vývoje v ČR, vypracované na základě obecné logiky společenských procesů, odborných studií a diskusí s odborníky na daná témata.

Autoři dokumentu *Vize* uvádějí čtyři významné faktory, které napomohly v 60. a 70. letech 20. století ke změně smýšlení obyvatel tzv. vyspělých států - patří mezi ně první lety lidí do vesmíru, z nichž bylo patrné, že Země je jen malou součástí obrovského prostoru a nebylo by záhodno si ji definitivně poničit, neboť druhou takovou planetu se nepodařilo objevit. Dalším burcujícím faktorem byla kniha biologky Ráchel Carsonové *Mlčící jaro* pojednávající o dni, kdy vlivem vysoce vyvinutého chemického průmyslu nepříjde v přírodě očekávané jaro. Třetím popudem k zamyšlení se stal Den Země poprvé organizovaný v USA v roce 1970 a v neposlední řadě také zpráva Římského klubu manželů Meadowsových *Limity růstu*, která poukazuje na neudržitelnost 33
neustálého ekonomického růstu a spotřeby.

Neudržitelnost exponenciálního vývoje je dnes už ve vyspělých částech světa známým a diskutovaným faktem, jsou formulovány hlavní enviromentální problémy globálního charakteru. Jsou to klimatické změny, narušení ozonové vrstvy, kyselý déšť, ohrožení rozmanitosti života, úbytek tropických deštných pralesů, šíření pouští, hospodaření s vodou aj.

³² Centrum pro sociální a ekonomické strategie. Fakulta sociálních věd. Univerzita Karlova v Praze. *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Praha : Gutenberg, 2001. ISBN 80-86349-02-0.

³³ CESES, *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*, s. 22.

Střet zastánců tradičního industriálního růstu a zastánců udržitelného rozvoje se stupňuje. Jedním z největších a nejtěžších úkolů při boji za udržitelný způsob života na planetě Zemi bude zmírnění propastných rozdílů v životní úrovni, rozdílů mezi vyspělými státy a rozvojovými zeměmi tzv. třetího světa. V těch druhých je ochrana životního prostředí až na spodních příčkách žebříku priorit. Snaha o jistá omezení či hledání jiných cest industrializace ze strany vyspělých zemí je tu často vnímána negativně jako pokus o uchování vlastního standardu a zabránění růstu životní úrovně chudých oblastí. Přitom jsou chudé, přelidněné a ekologicky zdevastované země často vystaveny nebezpečí vzniku nedemokratických politických režimů, korupci či tendenci řešit problémy násilím (válečnými konflikty), a proto by měla být účinná pomoc v zájmu tzv. vyspělých států jako prioritní problém, jinak bude ohrožena i jejich stabilita.³⁴

Do sporu s většinou ekologických hnutí se dostávají autoři *Vize* v názoru na účinné prosazení principů udržitelného rozvoje. Je zde prezentován názor, že bez podpory silné a reformované OSN není možné výše zmíněné principy v globálním měřítku prosadit. OSN by se podle této koncepce měla stát „garantem globálního řízení a rozumné správy společného dědictví lidstva (např. ochrana ekosystému globálního významu).“³⁵ Autoři zde připouštějí i řešení realizací tzv. globálního Marshallova plánu (návrh AI Gora z roku 1992), „který by prostřednictvím mohutných a systematicky prováděných investic pomohl rozvojovým zemím vybědnout z bludného kruhu chudoby, vysokého populačního růstu a poškozování životního prostředí.“ Zde se dostává tato koncepce do sporu s radikálními ekology (vysvětleném v kapitole 1.3).

" CESES, *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*, s. 22

^ CESES, *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*, s. 24.

⁶ CESES, *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*, s. 24.

Česká republika - ohrožení a příležitosti

Česká republika se řadí mezi průmyslově vyspělé země, ale stejně jako ostatní státy bývalého východního bloku zaostává svou energeticky náročnou výrobou devastující životní prostředí. Také byla dlouho nedemokratickou, uzavřenou společností, která globální problémy lidstva bagatelizovala a podceňovala. Není tedy divu, že až doposud řeší hlavně své vlastní problémy způsobené minulým systémem hospodaření, méně už problémy globálního charakteru. Některé z nich se ale zcela jistě ve více či méně vzdálené budoucnosti budou týkat i nás, např. klimatické změny či ozonová díra, a to přímo, nebo zprostředkovaně (kupř. přílivem tzv. ekologických uprchlíků z pásma afrického Sahelu či oblastí zatopených zvýšením hladiny světového oceánu). Jednou z velkých tuzemských brzd je však převážně odlišná hodnotová orientace obyvatel ČR, obrácená spíše ke zvyšování životního standardu a růstu ekonomiky, než k trvale udržitelnému rozvoji za cenu ústupků.³⁷

K úkolům ČR do budoucna patří hlavně důsledné splnění závazků, ke kterým se v oblasti ochrany životního prostředí přihlásila (stále jsme jednou z mála zemí, které nebyly schopny dostát závazkům z konference v Riu a ustanovit Národní komisi pro udržitelný rozvoj. Je také třeba, abychom aktivně přicházeli se svými iniciativami na pole mezinárodních organizací, spolupracovali hlavně s OSN (Komisí pro udržitelný rozvoj, Program OSN pro rozvoj, Program OSN pro životní prostředí aj.)³⁸

2.4 Postavení České republiky v mezinárodním hodnocení udržitelnosti a kvality života

Trendem ve sledování celkové udržitelnosti života a jeho kvality (lidského rozvoje) na mezinárodní úrovni je vyhodnocování stavu této oblasti v jednotlivých zemích světa a jejich vzájemné porovnávání pomocí tzv. indexů, které se vypočítávají na základě různých souborů kritérií. Protože se při

³⁷ CESES, *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*, s. 25.

³⁸ CESES, *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*, s. 25.

vytváření souhrnných indexů logicky užívají různé kombinace různých indikátorů, bývá pořadí zemí proměnlivé v závislosti na použitých indikátorech. Objektivizovat rozdílné výsledky lze částečně vypočtením aritmetického průměru indexů. Výsledný ukazatel může být považován za relativní index pořadí zemí světa ve směřování k udržitelnému rozvoji, který lze v současnosti vyjádřit pro 145 zemí světa. Česká republika se svým relativním indexem řadí do třetí desítky nejvyspělejších zemí, v rámci Visegrádské čtyřky na třetí místo.³⁹

„**Index lidského rozvoje** (Human Development Index, **HDI**) je vyhodnocován pravidelně od roku 1990. Základní komponenty lidského rozvoje vstupující do výpočtu HDI jsou očekávaná délka života, gramotnost, přístup ke vzdělání a hrubý domácí produkt.“⁴

„**2001 Enviromental Sustainability Index (ESI)** [...] vyjadřuje postavení zemí vzhledem k dosaženému pokroku v environmentálním aspektu udržitelného rozvoje na základě pěti hlavních oblastí vypovídajících o stavu životního prostředí a jeho zatížení, závislosti a citlivosti člověka vůči vnějším vlivům, ale také o sociální a institucionální kapacitě zemí a zapojení se do mezinárodní spolupráce.“⁴¹

Dalším typem indexu je UN **CSD Dashboard**⁴² (Consultative Group for Sustainable Development, UN CSD, 2000), celkový index udržitelnosti rozvoje zemí světa, který je průměrem dílčích indexů pro čtyři hlavní oblasti - sociální, ekonomickou, environmentální a institucionální. Česká republika byla v rámci tohoto indexu v roce 2000 vyhodnocena jako 8. mezi 170 zeměmi, které byly do srovnávací studie zahrnuty. Nejlepší postavení má ČR v environmentální oblasti (5.-7. místo), v celkovém indexu je na prvním místě mezi zeměmi Visegrádské čtyřky.

³⁹ Centrum pro sociální a ekonomické strategie. Fakulta sociálních věd. Univerzita Karlova v Praze. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*. Praha: Gutenberg, 2002, s. 87- 88. ISBN 80-86349-06-3.

⁴⁰ CESES, *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*, s. 85.

⁴¹ CESES, *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*, s. 86.

⁴² UN CSD je zkratka pro Komisi OSN pro udržitelný rozvoj.

„Sustainable Development Index (SD Index) vyjadřuje stav směřování jednotlivých zemí světa k udržitelnému rozvoji na základě 7 hlavních oblastí rozvoje a kvality života, 14 indikátorů a celkem 58 proměnných. Výsledkem je souhrnný index a porovnání zemí v hlavních oblastech kvality života.“⁴³ SD Index se stanovil pro 146 zemí, ČR se v celosvětovém porovnání nachází na 33. místě. V porovnání se zeměmi Visegrádské čtyřky je ČR na posledním místě.⁴⁴

2.5 Postoj občanů ČR k životnímu prostředí

2.5.1 Životní prostředí jako problém

Z prezentace výsledků šetření Centra pro výzkum veřejného mínění (dále CVVM) provedeného v rámci projektu Naše společnost 2004, kterou zpracovala Miluše Rezková⁴⁵ a z níž vycházím v této kapitole, vyplývá, že životní prostředí je pro většinu dotázaných obyvatel ČR důležitou součástí jejich života, ale v porovnání s jinými aspekty kvality života ho podle výsledků ankety za nejpálčivější problém nepovažují, umístilo se z 18 sledovaných témat na 14. místě.

Pro většinu obyvatel představují větší hrozbu ty společenské oblasti a jevy, které se jich nějak bezprostředně, hmatatelně dotýkají, které se objevují v jejich každodenním horizontu - za naléhavější považují např. problémy s nezaměstnaností, kriminalitou či zdravotnictvím. Vývoj životního prostředí hodnotí respondenti většinou jako spíše pozitivní nebo stagnující, relativně často ho však považují za více méně neproblémovou oblast, o níž se stará (či měl by starat) hlavně stát, proto podléhají pocitu, že není třeba se jí osobně nějak zvlášť zabývat. Z tohoto pohledu pak budují své postoje k této problematice a odvozují praktické chování.

⁴³

⁴⁴ CESES, *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*, s. 87.

⁴⁵ CESES, *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*, s. 88.

REZKOVÁ, M. Co nám říká životní prostředí. *Naše společnost* [online]. 2004, č. 1 [cit. 2007-09-15]. Dostupné na WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/!00031s_Rezkova%20-%20ekologie.pdfX>

V hodnocení spokojenosti obyvatel s lokálním životním prostředím, v němž bydlí, se ukázalo, že většina lidí je se svým okolím celkem spokojena. Podle Rezkové to může být způsobeno tím, že v těch nejzdevastovanějších územích téměř žádní lidé nežijí, ale většina ostatních s nimi své okolí porovnává, a tím pádem je s ním celkem spokojena, i když jeho úroveň nemusí být nijak vysoká. Svou roli zde také hraje zvyk a určitá míra přizpůsobení se krajině. Obecně jsou se životním prostředím v místě svého bydliště spokojenější lidé s vyšší životní úrovní (mají větší možnost výběru místa, kde budou žít), lidé s nižším vzděláním a lidé v důchodovém věku. Nespokojenost vyjadřují nejčastěji lidé mladí a vysokoškolsky vzdělaní. Spokojenost či nespokojenost také závisí na velikosti a typu bydliště - obyvatelé velkých měst a např. Moravskoslezského kraje jsou spíše nespokojeni, lidé žijící na vesnicích vesměs spokojeni.

V názorech na vlastní možnosti ovlivňování životního prostředí se u české veřejnosti objevují jisté rozpory. Téměř tři čtvrtiny dotázaných uznávají, že aktivní angažování se jednotlivců při ochraně životního prostředí smysl určitě má, a víc než dvě třetiny lidí si myslí, že ekologické problémy se nezveličují, víc než polovina z nich však považuje vlastní aktivitu za ekonomicky a časově příliš náročnou. Jako ekologicky orientovaná se jeví nejmladší skupina obyvatel (do 19 let), což může znamenat úspěch školní i mimoškolní environmentální výchovy.

V praktickém, ekologicky šetrném chování obyvatel ČR se jako nejčastější ukazuje třídění odpadu (asi dvě třetiny dotázaných třídí odpad), minimální množství lidí však šetří vodou a energiemi z ekologických důvodů, pravděpodobně tak činí spíš kvůli šetření financí. Pouze 15 % obyvatel omezuje používání automobilu kvůli životnímu prostředí. Aktivity přesahující domácnost jsou ještě vzácnější, mezi lety 1999 a 2004 se nějakého typu fyzické aktivity (brigády na údržby veřejné zeleně ap.) účastnila asi jedna třetina dotázaných, některou z petic na ochranu životního prostředí podepsalo asi 14 %, finanční Podporu některé z ekologicky orientovaných organizací poskytlo asi 11 %

dotázaných lidí, je to nejméně běžný způsob podpory životního prostředí. Více než polovina se nijak do ochrany přírody a životního prostředí nezapojila.⁴⁶

2.5.2 Hodnocení ochrany životního prostředí občany ČR

V květu 2006 se CVVM tázalo lidí na hodnocení ochrany životního prostředí v České republice. Podle respondentů ankety se nejlépe o životní prostředí starají nestátní ekologické organizace (58 %) a jednotlivé obecní úřady (59 % kladných odpovědí). O poznání hůř dopadly vybrané státní instituce, podle 60 % dotázaných se parlament na ochraně životního prostředí nepodílí dostatečně, 58 % se domnívá, že ani vláda nepracuje v tomto směru, jak by měla, a přes polovina dotázaných uvedla, že nedostatečnou péčí se vyznačují i ministerstva. Celkové hodnocení České republiky na poli péče o životní prostředí rozdělilo účastníky na dvě téměř stejné části - 45 % považuje péči ČR za přiměřenou, ale zároveň 49 % za nedostatečnou, tento fakt vytváří poměrně neobvyklý rozpor v názorech.

Pozitivní zprávou je, že přes 60 % respondentů se o informace týkající se životního prostředí zajímá, alarmují je však jejich přesvědčení, že dostupnost takových informací je špatná (pro 62 % lidí). Třetina osob se o ekologické informace vůbec nezajímá, zhruba třetina dotázaných také považuje tyto informace za dostačující.⁴⁷

⁴⁶ REZKOVÁ, M. Co nám říká životní prostředí. *Naše společnost* [online], 2004, č. 1 [cit. 2007-09-15]. Dostupné na WWW: <http://www.xvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/1_00031_s_Rezkova%20-%20ekologie.pdf>.

⁴⁷ ŠAMANOVÁ, G. *Hodnocení ochrany životního prostředí* [online], Praha : Sociologický ústav AV ČR. CVVM, 16. 6. 2006 [cit. 2007-09-20]. Dostupné na WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100594s_oe60616.pdf>.

3 Vývoj ekologických hnutí po roce 1989

3.1 Krátce k situaci před rokem 1989

Novodobý fenomén ekologických hnutí a iniciativ samozřejmě nespádl po roce 1989 v českých zemích z nebes, určité ekologické aktivity (většinou spojené s pacifistickými proudy a tak či onak vyjadřující nesouhlas s vládnoucím režimem) se objevovaly i před tímto přelomovým rokem. Proto do své práce řadím i tento krátký přehled aktivit, které vznikaly přes tehdejší obtížné společenské podmínky.

Ekologické myšlenkové směry lze pozorovat uvnitř Charty 77, která komunikovala nejen s východoevropským, ale i západoevropským mírovým hnutím, jež se mimo jiné vyjadřovalo k otázkám životního prostředí. Charta 77 vydávala stanoviska k tomuto tématu v Československu i ve světě. V roce 1987 se uvnitř Charty vytvořila Nezávislá ekologická skupina (též Ekologická společnost) v čele s Janem Dejmalem, která spolupracovala se Svobodnou Evropou, maďarskými a polskými ekology. Své texty vydávala v časopise *Listy* (tehdy západoněmecké). Působili zde např. Petr a Miloš Kužvartovi.

Zajímavým pokusem o skloubení ekologie a monarchismu s recesí a anarchistickým odporem k autoritám se vyznačovala skupina České děti. Jejich zakládající manifest *Bůh, král, otcina* z 28. května 1988 hlásal očekávání spravedlivého krále, „který měl ochraňovat lesy, zvěř a přírodu proti vládnoucím kriminálním živlům a měl představovat zákon“, před nímž jsme si my i příroda naprosto rovni. Manifest sliboval mj. „totální přestavbu ekonomiky, zrušení zločinné řízeného zemědělství, referenda o jaderných elektrárnách, okamžité instalování filtrů u tepelných elektráren, přechod na energii získanou ze slunce a větru a odklon od těžkého průmyslu poškozujícího přírodu“⁴⁸. Manifest byl osobním výtvozem disidenta a undergroundového spisovatele Petra Placáka,

⁴⁸ PEČÍNKA, P. *Zelená zleva?* Praha : G plus G, 2002, s. 192. ISBN 80-86103-58-7.

podepsali ho vesměs bohémští umělci z řad jeho přátel a známých (Ivan Jirous, Jáchym Topol aj.) Několikasetlenné České děti pořádaly např. demonstraci za zachování pražské Stromovky a jiné akce. Po roce 1989 část přešla k spolku Koruna česká, část se rozešla.

Během roku 1989 se objevily lokální skupiny Pražské matky (petiční akce a tiché demonstrace), Severomoravský ekologický klub, Zelený klub v Litoměřicích, Děti Země a Hnutí DUHA. Koncem 80. let se v Československu uskutečnilo i několik protestních akcí italské Radikální strany zaměřené na lidská práva a blízké zeleným. Členy této zahraniční organizace se stali i někteří čeští disidenti (např. John Bok), vznikla česká pobočka.

Žádná pacifistická či ekologická skupinka českého disentu se však po listopadu 1989 nesjednotila do ekologicko-alternativního proudu, z něhož by vzešla strana zelených. České protestní iniciativy se rozvíjely až ve druhé polovině 80. let, za totalitního dohledu, byly nepočtené a ideově různorodé. V prostředí diktatury nemohly fungovat demokraticky, rozhodovala v nich malá, nevolená část lídrů, ostatní se připojovali zpravidla podpisem. Velká část aktivistů chápala své aktivity jako vyjádření odporu proti KSČ a neuvědomovali si žádný rozdíl mezi pacifismem, ekologií a svým pravicovým postojem (narozdíl od evropských zelených stojících tradičně „nalevo“). Po pádu komunismu už je tedy nic neponoukalo ke spojování sil v případné ekologicko-alternativní straně. Realizovali se v demokratickém Občanském fóru, v klasických politických strukturách, v úřadech a sdělovacích prostředcích. Jen málokterý z nich posílil demokratickou levici.⁴⁹

O vzniku českých zelených a jejich dalším vývoji budu pojednávat v následující kapitole.

⁴⁹ — Vr
PEČÍNKA, *Zelená zleva?*, s. 194.

3.2 Strana zelených

3.2.1 Vznik a vývoj Strany zelených

Počátky českých zelených popisuje Pavel Pečínka v publikaci *Zelená zleva?*, z níž v úvodu této kapitoly vycházím.

Československá strana zelených (dále ČSZ) ohlásila prostřednictvím svých mluvčích Adriena Sehnala a Vladimíra Šišky svůj vznik 24. listopadu 1989. Od počátku bylo lehce podezřelé tvrzení jejích zástupců, že pouhý týden po demonstraci 17. listopadu téhož roku má strana 5 200 členů a 11 000 podpůrných podpisů, přestože ostatní ekologické iniciativy žádnou skupinu takových rozměrů před tím nezaregistrovaly. O dva dny starší, evidentně narychlo sepsaný program se hlásil k Občanskému fóru, požadoval zrušení vedoucího postavení KSČ (Komunistická strana Československa) a vypsání svobodných voleb. Jan Dejmal, disident z Ekologické společnosti při Chartě 77, o zakladatelích této strany prohlásil, že se buď účastnili pronásledování ekoaktivistů v rámci svého povolání, nebo důvěru ochránářské obce v minulosti ztratili. Zároveň vyzval k preferování otevřených ekologických klubů oproti politické ekologické straně, která by se musela vyjadřovat ke všem problémům společnosti a nezbyl by jí tak velký prostor pro řešení otázek životního prostředí.

1. prosince 1989 vznikla také Zelená alternativa (dále jen ZA), která se hlásila k programu evropských zelených. K jejím předním členům patřil filozof Milan Machovec, Jan Kamarýt, spisovatelka Eliška Horelová, Jiří Kulich a studentka Rita Gabrielová.

Na tiskové konferenci 19. prosince 1989 se ČSZ znemožnila, když zástupci z regionů, aktivisté ekoiniciativ popřeli informace o své spolupráci s ČSZ, kterou se tato strana prezentovala. Přípravný výbor se následkem těchto nesrovnalostí rozpustil, někteří členové pronikli do strany, jež vznikla jako následník ČSZ.

Stoprocentní důkaz o plánu Státní bezpečnosti ovládnout Stranu zelených ze vnitř nebyl nikdy nalezen, ale všechny oficiální „zelené“ aktivity v Čechách

to na příštích deset let v očích ekoaktivistů zdiskreditovalo. Přestože členy nové Strany zelených (SZ) nebyli ani příslušníci StB, ani ekologičtí disidenti nebo ochranáři z Československého svazu ochránců přírody, nýbrž apolitická „mlčící většina“, která se začala v této oblasti angažovat po 17. listopadu, vyjadřovali ostatní ekoaktivisté ke straně výrazný odpor. Do této averze se promítla také ukřivděnost některých ekologů, kteří zahořkli z pocitu, že oni tu byli „první“ a teď někdo zužitkoval veškerou jejich práci ve svůj prospěch. Odborníci ekologové navíc chtěli mít větší vliv na veřejné dění, proto vstoupili raději do klasických větších stran. Např. Bedřich Moldan do Občanské demokratické strany (ODS), Jan Dejmal do Křesťanskodemokratické strany (KDS), Josef Vavroušek do Občanského hnutí - Svobodných demokratů (OH-SD) a pak do Občanské demokratické aliance (ODA), Miloš a Petr Kužvartovi do ČSSD, Martin Bursík do OH-SD a potom do Křesťanské a demokratické unie-Československé strany lidové (KDU-ČSL). Tyto strany však problematiku životního prostředí i její představitele odsunuli na okraj svých zájmů.

6. ledna 1990 se sjednocením zástupců zelených z Prahy, českých krajů, Moravy, Slovenska a Zelené alternativy vytvořila Strana zelených. Vymezovala se vůči západním jak levicovým, tak pravicovým radikálům. Nátlak západních zelených na okamžité zavržení jaderné energetiky nesli členové této strany nelibě, mnoho z nich ji považovalo za poměrně vhodnou alternativu k tepelným elektrárnám devastujícím sever Čech. Např. zeleným v Holandsku, Španělsku a Portugalsku by naproti výtkám kvůli jaderné energii mohli argumentovat koalicí těchto zahraničních zelených s komunisty, která byla pro změnu pro české zelené nepřijatelná.⁵⁰

Oficiální zakládací sjezd proběhl 17. února 1990 v Brně, byly zformovány tři autonomní zemské bloky - český, moravský a slovenský. Strana zelených, uvádějících sílu 15, jindy 30 nebo dokonce 80 tisíc členů, se hlásila k linii „ani vpravo, ani vlevo, ale vpředu“, prohlašovala se za stranu nového typu. Prvním předsedou se stal lékař Milan Ječmínek. Specifikem českých zelených byla

⁵⁰ PEČÍNKA, *Zelená zleva?*, s. 195.

v počátečních letech skladba členů a příznivců strany, zejména nízký počet mladých lidí.

Své naděje spojovalo na jaře roku 1990 se Stranou zelených 73 % obyvatel Československa, preference strany se pohybovaly okolo 11 %, přesto se v prvních svobodných volbách v červnu 1990 zelení do žádné z komor parlamentu nedostali. Příčin tohoto neúspěchu je více: rozhodnutí voličů na základě nepřesné představy o straně vytvořené podle západních zelených, pověst o „estébácké“ minulosti související stzv. „demagogií o melounech“ - navenek zelené, uvnitř červené, chybějící podpora ekologických odborníků a aktivistů, kteří často raději volili jiné strany, roztržitost ekologického hnutí. K příčinám propadu lze ještě připočítat rychlou orientaci české společnosti na ekonomický růst a odsun ekologické problematiky do pozadí. Nejvíce hlasů dostala Strana zelených v znečištěných severních Čechách, nejméně na jižní Moravě. V protikladu k zahraničním zeleným měli čeští slabé pozice ve velkoměstech.

Ani v komunálních volbách Strana zelených neuspěla, získala pouhé 1,3 % mandátů, takže ani o zakotvení v regionální politice, které bylo v jiných zemích značné, se u nás nekonalo. Zelení tedy museli vstupovat do nejrůznějších lokálních koalic.⁵¹

Období po roce 1990 se pro Stranu zelených stalo začátkem dlouhodobé krize. Pražská větev, velmi radikální a málo ekologická, začala spolupracovat s Mimoparlamentním sněmem, jenž sdružoval obskurní skupiny jako např. Stranu přátel piva i ultrapravicí jako republikány Miroslava Sládka. V ostatních zelených tato spolupráce vyvolala silný odpor.

Aby se Strana zelených opět nedostala mimo parlament, vstoupila v prosinci 1991 do Liberálně sociální unie, kterou tvořila seskupení Zemědělská strana (ZS) a Československá strana socialistická (ČSS). To vyvolalo další vlnu odporu uvnitř SZ, neboť ZS představovala zájmy družstevních rolníků, kteří byli zelenými obviňováni ze čtyřicetileté devastace přírody svým neekologickým hospodařením. Kromě toho bylo v té době 51 % zelených zaměřených pravicově

⁵⁰ PEČÍNKÁ, *Zelená zleva?*, s. 195.

a ostatní členy LSU považovali za příliš levicové. Tehdejší předseda podnikatel Aleš Mucha prosadil, že členové SZ, kteří nesouhlasí s členstvím v LSU, si musí najít uplatnění v jiných stranách, v krajním případě budou vyloučeni. Tak odešly ze SZ během jednoho roku asi dvě třetiny členů, mnozí k pravici, která byla sympatická také mnoha ekoaktivistům z jiných ekologických hnutí a iniciativ. Spolupráce s LSU vynesla v červnu 1992 SZ tři zelené poslance do ČNR (Jaroslava Vlčka, Miroslava Rašku a Pavla Seifera), všichni však postupně SZ opustili. Do krátce trvajícího Federálního shromáždění se také dostali tři zelení, Jiří Čejka, Josef Daněk a Aleš Mucha. V listopadu 1993 SZ z LSU vystoupila. Poté se ještě SZ pokoušela spolupracovat s množstvím různých skupin, nikdy se jí ale nepovedlo povznést se nad vlastní vnitřní problémy a věnovat se problémům obecnějším, díky kterým se zformovala.

Neúspěchem vymykajícím se předchozím byla zmařená účast v parlamentních volbách v roce 1996, kdy kvůli procedurální chybě nemohla SZ kandidovat na severní Moravě, a proto odmítla zaplatit volební kauci, a tak nebyla k volbám připuštěna vůbec.

Ještě ani v této době neměla SZ vyjasněné vztahy k ekologickým iniciativám. Část členů SZ je kritizovala a sama jimi byla odmítána, jiní členové vyzývali ke vstřícnosti k ekoaktivistům. Zahraniční zelení je přes všechny problémy považovali za své partnery a v květnu 1997 vyhověli jejich žádosti **o přijetí do Evropské federace stran zelených.**

„Neúspěchy SZ komentovali i ekologičtí odborníci a aktivisté. Podle Jana Hartla z agentury STEM pocházelo ono 1 % voličů zelených většinou z řad bezradných lidí, kteří si SZ vybírali namátkově, bez hlubšího uvážení, protože o jiné vhodné straně nevěděli. Sociolog Keller uvedl, že nekompetentní SZ má dva až tři schopné lidi, a zbytek působí spíš jako pojistka, aby skutečná SZ nevznikla. Daniel Vondrouš z Hnutí DUHA poukázal na personální kvality SZ a řešení viděl ve vytvoření jiné SZ, kterou povedou skutečné osobnosti.“⁵³

⁵² PEČÍNKA, *Zelená zleva?*, s. 201.

⁵³ PEČÍNKA, *Zelená zleva?*, s. 202.

V prvních volbách do krajských zastupitelstev v listopadu 2000 se opět ukázalo, že zelení nemají dostatečné propojení s ekologickými, občanskými i jinými iniciativami na regionální úrovni. Nedokázali využít protestní nálady proti centru, které byly v regionech zřetelné, a nezávislí kandidáti na nich úspěšně založili svou politiku. SZ se v některých regionech spojovala se Stranou za životní jistoty, jinde s Unií pro Evropu nebo Stranou pro otevřenou společnost, jen v minimu krajů vystoupila SZ samostatně. Potřebnou hranici 5 % však opět nepřekročila nikde, zisky se pohybovaly mezi 1 - 2,7 % hlasů.

Kromě trvající neúspěšnosti ve volbách se SZ také dlouhodobě potýkala s dluhy, které se v roce 2002 vyšplhaly až ke 12 milionům Kč, naopak zeleným dlužila firma bývalého poslance SZ Miroslava Rašky 4,5 milionu Kč. Už v roce 2001 zvažoval Nejvyšší soud pozastavení činnosti SZ kvůli jejímu hospodaření v roce 1997.⁵⁴

„Dokonávající SZ, v níž kromě neprůhledných podnikatelů, hochštaplerů a podivínů vytrvalo i několik desítek seriózních členů a komunálních politiků, zanedlouho oživil významný spojenec z prostředí původně konzervativně ekologického Hnutí DUHA. Ta měla 12 let nejen ke SZ, ale ke stranické politice jako takové záporný vztah (stejně jako většina ekoiniciativ), v praxi však případ od případu s různými stranami spolupracovala.“⁵⁵

V roce 2001 se zformovalo tzv. Brandýské fórum (BF). Zakládajícími členy byl Jakub Patočka, Jan Beránek, Monika Šatavová a Martin Prokop z Hnutí DUHA, Miroslav Balaščík z časopisu Host, Alena Mullerová z iniciativy Česká televize - Věc veřejná a Luboš Veselý. Postupem času se počet aktivistů v tomto seskupení zdvojnásobil. Hana Marvanová a Cyril Svoboda se zavázali podporovat cíl BF - rozšiřování prostoru pro občanské iniciativy, předseda ČSSD Vladimír Špidla s uznáním legitimacy BF zastupovat občanskou společnost otálel.

Když SZ přislíbila, že neuzavře koalici s ODS a část volebního zisku z parlamentních voleb v červnu 2002 odevzdá BF, dohodly se obě strany na

⁵⁴ PEČÍNKA, *Zelená zleva?*, s. 204.

⁵⁵ PEČÍNKA, *Zelená zleva?*, s. 204.

společných kandidátkách. Na nich se pak v rámci SZ objevili lidé patřící k BF. Po těchto jednáních atraktivita SZ stoupla v předvolebních průzkumech na 3,5 %. Patočka se domníval, že SZ by mohla v případě, že zvítězí ODS, podpořit vládu sociálních demokratů a lidovců. BF tak vyvedlo SZ z dvanáctileté izolace.

Díky BF byl vylepšen program SZ nazvaný Novou vládou se Stranou zelených a začal připomínat program západních zelených. Stále v něm ale chyběl větší důraz na feminismus, na práva zaměstnanců, zkrácení pracovní doby, kritiku USA a levicově ekologický euroskeptismus. Popularitě SZ výrazně pomohl Janem Patočkou vydávaný internetový časopis www.voltezelene.cz, na němž byla znát autorova profesionalita, narozdíl od všech předchozích textů SZ. Patočkovi se také podařilo získat pro SZ podporu od řady významných osobností, např. sociologů Hany Librové, Fedora Gála a Jana Kellera, zpěváků Jiřího Dědečka, Vladimíra Mertvy a Michaela Kocába, od ekologů Evy Vavrouškové, Ivana Dejmal a Pavla Šremera, herce Jana Krause, novináře Petra Uhla, teologa Martina C. Putny aj. Ani v těchto volbách (červen 2002) se zelení do parlamentu nedostali, nejvíc preferenčních hlasů obdrželi nezávislí kandidáti, nikoliv sami zelení.⁵⁶

V průběhu roku 2002 byl internetovou cestou šířen dokument tzv. Tmavozelená výzva, v níž Patočka vyzývá aktivisty z nevládních organizací a také ekologicky zaměřené státní úředníky, aby vstoupili do SZ a pokusili se v ní získat většinu. Jen tak se jim podle něj může podařit své názory a myšlenky opravdu prosadit v celé společnosti. Do strany se tak podařilo nalákat několik stovek nových členů a na sjezdu na jaře 2003 se předsedou stává jeho kolega z Hnutí DUHA Jan Beránek, částí členů SZ a médií je tento akt nazýván stranickým pučem. Jakub Patočka zůstává v pozadí, působí však jako šedá eminence.

Nové vedení slibovalo „jinou politiku“, čestnější a průhlednější. Avšak nově příchozí lidé téměř bez výjimky nebyli zvyklí na způsob vyjednávání a tvorbu kompromisů nutných ve světě „velké“ politiky, dosud rozhodovali

⁵⁰ PEČÍNKÁ, *Zelená zleva?*, s. 195.

prostým konsensem, či se podřídili názoru zakladatelské osobnosti své organizace, a hlavně byli svými pány na malém prostoru. Proto pro ně bylo velkým problémem dohodnout se na společných krocích a už po půl roce pod Beránkovým vedením vznikly dva na smrt rozkmotřené tábory, tzv. tmavozelení radikálové a umírněnější světlezelení, činnost SZ se opět omezila pouze na vnitřní ostré šarvátky. Beránkova, resp. Patočkova opozice těmto dvěma vyčítala příliš autoritativní a manipulativní metody vedení strany, obviňovala je z popírání základních pravidel demokratického rozhodování. Obě větve se navzájem vinily ze zpronevěr a různých spřažení s problematickými osobnostmi (např. z minulých vedení SZ) a k souboji používali snad až nechutné a i pro českou politickou scénu přehnané prostředky.

V roce 2003 jednala SZ nově se objevivším Martinem Bursíkem o jeho kandidatuře do Evropského parlamentu za české zelené, z této dohody však sešlo. Pro Bursíka byly Patočkovy metody užívané k vedení strany nepřijatelné, ale on sám se mnohým zeleným začal zamlouvat - přeci jen veřejně uznávaná osobnost se zájmem o zelenou politiku a znalá politického řemesla se v jejich řadách dosud nenacházela. Ještě dva roky se Beránkovi a Patočkovi podařilo udržet vedení strany, sympatie Martina Bursíka však zatím vzrůstaly.

V září roku 2005 byl svolán mimořádný sjezd v Pardubicích, oficiálně zástupci zelených z krajů, kteří si stěžovali na neakceschopnost vedení, ve skutečnosti ho však podnikl Bursík a jeho příznivci, kteří ve straně převládli a rozhodli se převzít její vedení. Tento legendární sjezd, líčený v médiích jako předem vyřešený problém a jasný odchod „beránkovců“ z vedení, podobnými zbraněmi (tzn. ne příliš férovými - úmyslným mařením diskuse, manipulací s hlasováním, pozdním zasláním pozvánek na sjezd některým Beránkovým příznivcům apod.), jaké užíval Patočka, sesadil dosavadního předsedu a novým se stal Martin Bursík - muž který již prošel několika českými stranami a nikde zatím nezakotvil, také již bývalý ministr životního prostředí.⁵⁷

⁵⁷ FEŘTEK, T. Strana Z. *Reflex*, 2006, roč. 17, č. 15, s. 34 - 38.

Janu Beránkovi se přes všechny nezdary a „kroky vedle“ nedá upřít, že stranu vyvedl z dluhů a také dlouhodobé letargie vůči současnému politickému dění a jiným problémům ČR, než byly vnitrostranické. Velkým přínosem byl také příliv nových lidí, i když stál SZ málem „život.“

Od roku 2005 je tedy předsedou SZ pragmatický politik Martin Bursík, který směřuje mnohem více na pravou stranu politického spektra, než kdokoli před ním. Podařilo se mu SZ aspoň navenek sjednotit a zbavit pověsti chaotického levicového spolku. Pod jeho vedením se podařilo také vytvořit více méně úspěšnou předvolební kampaň a v parlamentních volbách v červnu 2006 SZ historicky poprvé překonala hranici 5 % hlasů a dostala se tak do Parlamentu České republiky. Se ziskem 6,29 %⁵⁸ hlasů získala 6 mandátů.⁵⁹ Po několikaměsíčním, strastiplném a únavném vyjednávání se stala členem koaliční vlády společně s ODS a KDU-ČSL (prezident Václav Klaus jmenoval novou vládu na návrh premiéra Mirka Topolánka až 9.1. 2007).

Vzhledem k rozsahu a zaměření této práce (na ekologické myšlení, různé koncepce a vývoj různých ekologických organizací) se nebudu detailně zabývat nejžhavějším děním a všemi kauzami ve SZ a jejím obrazem v očích veřejnosti, chyběl by zde minimální odstup od často nejednoznačných událostí ve straně a kolem ní a navíc by toto téma vydalo na samostatnou diplomovou práci. Současný stav ve SZ jsem diskutovala s jedním z jejích nynějších členů a na závěr kapitoly o SZ uvedu tedy jeho vnitřní a nutně subjektivní názor na nejzávažnější problémy, se kterými se dnes tato strana potýká.

⁵⁸ Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2. - 3.6.2006 [online], Praha : ČSÚ, 2006 [cit. 2007-11-21]. Sekce Celkové výsledky hlasování. Dostupné na WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps2?xjazyk=CZ>>.

⁵⁹ Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2. - 3.6.2006 [online], Praha : ČSÚ, 2006 [cit. 2007-11-21]. Sekce Rozdělení mandátů stranám. Dostupné na WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps537xjazyk=CZ>>.

3.2.2 Program Strany zelených

Po svém oficiálním vzniku v roce 1990 se SZ ve svém programu vyjádřila pro rozpuštění vojenských bloků, odstranění zbraní hromadného ničení, zastavení vývozu čs. zbraní a vytvoření decentralizované demokracie opřené o regiony. Program měl vycházet ze specifických československých, podmínek, ne prostě kopírovat programy zahraničních zelených, nebyla vněm tedy ani zmínka o feminizmu, právech přistěhovalců z tzv. třetího světa, jenom krátká poznámka týkající se „menšinových skupin obyvatelstva“.

Ve společném programu LSU z roku 1992 se zrcadlí nesourodost této středové skupiny: společně slibovali ochránit národní zájmy před rozpínavostí sousedů, bránit české podnikatele, zabránit výprodeji majetku do ciziny, zachránit zemědělství před rozvratem, zabránit poškození životního prostředí, tvrdě stíhat kriminalitu, chránit právo a pořádek bez výjimek a podporovat národní kulturu.⁶⁰

Začátkem roku 1994 díky tehdejšímu předsedovi SZ Jaroslavu Vlčkovi (ve funkci od roku 1992) věnovala SZ velkou pozornost bezpečnostní politice, tajným službám a kriminalitě.

Do voleb v červnu 1998 vstoupila SZ s požadavkem přeměnit jadernou elektrárnu Temelín na zábavní park, s plánem na rozšíření železniční dopravy, snížení hranice trestní odpovědnosti na 14 let a požadavkem povinné práce vězňů. Širší předvolební program obsahoval i požadavky na zpřísnění poskytování podpory v nezaměstnanosti.

Program SZ na léta 2000 - 2002 obsahoval na prvním místě obsáhlejší kapitolu o bezpečnosti, pojednávající mj. o prevenci užívání návykových látek, zkvalitnění práce policie, podpoře resocializačních programů, již zmíněné snížení věkové hranice trestní zodpovědnosti na 14 let a práci ve věznicích. SZ požadovala také ochranu menšin a postižených, registrované partnerství pro homosexuály, zachování bezplatného školství, přímou volbu prezidenta, zavedení referend, zavedení ekologicko-sociální daňové reformy, odstranění

⁵⁰ PEČÍNKÁ, *Zelená zleva?*, s. 195.

Temelína, snížení vstupní bariéry do parlamentu na 3 %. Zelení podpořili vstup do Evropské unie, žádali rozpuštění vojenských bloků.

Společný program SZ a BF v roce 2002 sliboval zavedení referend, podporu nadacím a občanským sdružením, ekologizaci průmyslu a zemědělství chtěl řešit nezaměstnanost, sliboval také do roku 2003 zvýšit o polovinu učitelské platy. Hranice krajů měly být stanoveny podle spádovosti a historických mezníků. Program podporoval posílení OSN, naopak MMF, SB a WTO⁶¹ by podle něj měly být reformovány, Česko by svou zahraniční politikou mělo diskriminovat státy, v nichž dosud panují diktatury, a zároveň se zaměřit na pomoc nejchudším státům. Nová vláda se SZ by nekupovala vojenské letouny. Prostituce by měla být zdaňována a soustředěna do veřejných domů. SZ by zahájila diskusi o dekriminálníci tzv. měkkých drog a zároveň tvrdě postihovala dealery tzv. drog tvrdých. Zasadila by se také o přímou volbu prezidenta, hejtmanů a starostů, hranice pro vstup do parlamentu by zelení tentokrát snížili na 2,5 %.⁶²

Program pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR konané v červnu 2006 dostal název *Kvalita života*⁶³. V něm se v šesti hlavních kapitolách⁶⁴ zelení představují jako univerzální strana s praktickými návrhy řešení všech klíčových oblastí české politiky i ekonomiky. Z toho, co tu již bylo napsáno, je zřejmé, v této prezentaci se SZ hodně přecenila, což je znát i v jejím volebním programu. Tradiční témata zelené politiky, jako je energetika (využívání alternativních zdrojů energie, zákaz výstavby dalších jaderných elektráren apod.), doprava (alternativní pohonné hmoty, rozvoj železniční sítě, omezení stavby dálnic atd.), prosazování biopaliv či ekonomická daňová

⁶¹ Mezinárodní měnový fond, Světová banka, Světová obchodní organizace

⁶² PEČÍNKÁ, *Zelená zleva?* s. 199 - 206.

⁶³ *Volební program Kvalita života* [online], [cit. 2007-10-13]. Dostupné na WWW-
<<http://www.zeleni.cz/59/rubrika/volebnj-program/>>.

^w 1. Modernizace české společnosti, 2. Životní prostředí a ochrana spotřebitele 3 Otevřená společnost a demokratická účast - Posilujeme ochranu lidských práv, 4. Podpora školství - Kvalitní život v budoucnosti, 5. Sociální politika: Stejná práva - stejné šance, 6 Život' * * v jednom světě: Zahraniční politika zelených.

reforma, jsou zpracována profesionálně a nabízejí sice nesnadná, ale realizovatelná, nijak extrémní řešení.

Jedním z paradoxů *Kvality života* je však například oblast školství a kultury. Zelení proklamují jako jeden z hlavních klíčů k úspěšné české budoucnosti kvalitní a celoplošně přístupné vzdělání, podporu vědeckého výzkumu a také kultury. Ovšem v páté kapitole volebního programu nazvané Podpora školství a vědy - Kvalitní život v budoucnosti téměř žádné realizovatelné kroky k tomuto cíli nenalezneme. Střední a vysoké školy bez přijímacích zkoušek a bez školného, zvýšení platů učitelů, velká podpora alternativního školství - to všechno jsou příjemně znějící slova, ale za současných neurovnaných podmínek v českém školství zůstanou jen sliby. Důkazem toho je odchod členky SZ Dany Kuchtové z postu ministryně školství po necelém roce působení v této funkci (září 2007) a neschopnost SZ obsadit tento úřad jiným odborníkem ze svých řad (zde opět vyčnívá nedostatek profesionálů).

3.2.3 Pohled člena Strany zelených na její současnou situaci

Ing. Jakub Dostálek do SZ vstupoval na podzim roku 2005, krátce poté, co se jejím předsedou stal Martin Bursík, podle „škatulek“ bychom ho tedy zařadili mezi liberálnější světlezelenou větev. Podle jeho názoru je třeba systém měnit pomalu a postupně, protože radikální změny vyvolávají silné protitlaky, jak se ostatně SZ už mnohokrát na vlastní kůži mohla přesvědčit. Motivací ke vstupu pro něj byla chuť stát se řadovým členem, rozšířit tak členskou základnu, pomoci zeleným členskými příspěvky i praktickou pomocí při volbách a působit na své okolí. V tomto ohledu se jeho očekávání splnila a se svým členstvím je spokojen.

Na otázku, zda ho od vstupu neodrazoval vleklý neúspěch SZ na české politické scéně a její vnější obraz jako rozhárané skupiny individualit neschopných přijatelné dohody a konsenzu, odpovídá, že dosavadní neúspěch neleží pouze uvnitř SZ, vnitrostranické spory nepovažuje za hlavního viníka této

neutěšené situace. Klade ho zejména na stranu většinového obyvatelstva ČR, mnoho lidí se dosud k otázkám životního prostředí stavělo příliš konzervativně, ne-li přímo anti ekologicky. Tato krize je podle tohoto člena SZ pro stranu uzavřenou kapitolou, nyní už se píše nové dějiny.

Rozdělení současné SZ na tzv. tmavozelené a světlezelené křídlo je podle stoupence současného ministra životního prostředí Martina Bursíka téměř v pořádku, zelení jsou skupinou vyhraněných osobností, kteří jsou méně než členové kterékoliv jiné politické strany ochotni „postavit se do řady“. Hlavním argumentem Buršíkových oponentů jsou právě ty kompromisy, bez nichž by se žádné působení v koaliční vládě (ani jiné postavení ve vysoké politice) neobešlo. Ačkoliv jsou v současnosti hlasy odpůrců na veřejnosti hodně slyšet, není jich uvnitř strany dost na to, aby převzaly její vedení a konstruktivním způsobem ji mohly vést k podstatnému ovlivňování české národní politiky. Právě tady je Gako na mnoha jiných místech ve SZ) velmi vidět jeden z největších problémů strany, jímž je nedostatek kvalifikovaných vůdčích osobností. Nikdo jiný než Martin Bursík by v současnosti nebyl schopen vést stranu tak, aby mohla jako součást vlády či opozice fungovat. Budoucí směřování SZ tedy více než na čem jiném závislé na schopnosti jejího předsedy šikovně manévrovat mezi oběma stranami tak, aby to bylo pro obě větve přijatelné. Eliminovat jednu či druhou stranu je principiálně nemožné. Stále je spojují společné „zelené“ ideály, jen cesty k nim vidí obě strany výrazně odlišně, téměř protikladně. Straníkům, kterým by šlo více o podíl na moci než o „dobro zeměkoule“ je podle Jakuba Dostálka ve SZ minimum. Vyskytují se ostatně v každé větší a aspoň trochu úspěšné straně. Ačkoliv je mnoho lidí vstupujících do strany zklamáno konfrontací s realitou a nemožností prosadit všechny své vize, ideje ve SZ prý neumírají snadno.

Nedostatek odborných sil ostatně pocítil i on, když byl čerstvě po svém vstupu do SZ coby ekonom okamžitě přizván ke spolupráci s nejvyšším vedením např. na státním rozpočtu, projektu daňové reformy či vyjednávání nově vznikající trojkoaliční vlády. Personální situace se ale prý např. v tomto ekonomické úseku SZ stále zlepšuje, odborníků přibývá. Je to mimo jiné

důsledek úspěchu strany ve volbách, který dává naději na prosazení ekologických témat jinak skeptickým politikům i dosud neangažovaným odborníkům na jednotlivá odvětví.

Za největší úspěch SZ považuje dotázaný přirozeně její konečně vážný vstup na politickou scénu, neútočný styl její prezentace, nastolování nových témat a v neposlední řadě vstup nových tváří do politiky, i za cenu mnohých klopýtnutí, která jako nezkušení nováčci přirozeně dělají.

Největším problémem je tedy již zmíněná neostatečná členská základna. To se projevuje ve velkých obtížích obsadit některé ministerské posty - kupř. resort školství, do něhož zeleným schází erudovaní odborníci.

Dalším, mediálně nepřetřásanějším problémem je vnitrostranická demokracie. Kritický je vztah předsedy Martina Bursíka a Republikové rady SZ (nejradikálnějším kritikem předsedy je jeden z místopředsedů Republikové rady Matěj Stropnický) i uvnitř strany považovaný za velmi závažný. Další vývoj SZ a její vize do budoucna tedy zcela závisí na stabilizaci vztahů uvnitř strany. Jakub Dostálek je toho názoru, že pokud zůstane ve vedení SZ Martin Bursík, jsou plány (jako stále zvyšování vlivu na českou politiku, tzn. prosazování zelených myšlenek, ne jen získání moci, posílení vlivu SZ zejména na krajské úrovni) perspektivní a splnitelné, i když třeba dlouhodobějším časovým plánem.

Protože do mé diplomové práce patří kromě SZ i ostatní nevládní ekologické organizace, ptala jsem se také na jejich vzájemný vztah. Jak již bylo popsáno výše, řada bývalých aktivistů z ekologických hnutí vstoupila do řad zelených, existuje tu tedy silná, zvláště ideová provázanost obou velkých skupin. Ekologičtí aktivisté tvoří ve SZ převážně ono radikální, tmavozelené křídlo a většinou se dál snaží prosazovat své vize urputněji než členové jiných politických stran. Nevládní sdružení jsou pro SZ partnery, kteří si však trvají na své politické nezávislosti, takže nějaká výrazná podpora od strany není žádoucí. Projevuje se však skrytě, např. když se v rámci daňové reformy navrhovalo zrušení odečtu darů na sociální či ekologické účely, SZ byla proti.

3.3 Ekologická hnutí

Rozmach ekologických hnutí nastal v euroamerické civilizaci po druhé světové válce. Inspirací pro mnohá evropská ekologická hnutí se stal úspěch zřejmě dosud nejslavnější mezinárodní organizace Greenpeace, která vznikla roku 1971 z popudu zabránit atmosférickým testům jaderných zbraní, které prováděly Spojené státy na ostrůvku Amchitka v souostroví Aleuty u západního pobřeží Aljašky. Dvanáct mužů se tehdy vydalo v rybářské lodi z kanadského Vancouveru, aby atomovému testu zabránili, a ti samí lidé se stali zakladateli Greenpeace.⁶⁵ Ve svém štítu nesli heslo násilné formy protestu, jímž se dodnes pyšní Greenpeace po celém světě, ačkoliv je v mnohých případech přinejmenším diskutabilní. Členové této organizace se snaží upozorňovat veřejnost na závažné ekologické problémy formou přímých akcí, které se svou nápadností a občas i kontroverzním pojetím vyhraněného protestu stávají někdy terčem kritiky lidí, kteří je považují spíše za pokus o zviditelnění se skupiny extremistů. Veřejné protestní akce a happeningy jsou známou mediální lahůdkou, nicméně Greenpeace odvádělo a odvádí také spoustu neveřejné, „seriózní“ práce v podobě různých vědeckých výzkumů a analýz, hledání alternativních řešení a spolupráce s uznávanými experty a mezinárodními institucemi (např. OSN). Centrum Greenpeace International sídlí v Amsterdamu, odkud také řídí flotilu lodí Greenpeace (s vlajkovou lodí Rainbow Warrior). Po celém světě má asi 2,5 milionu členů a pobočky a kanceláře v 39. zemích.

Dnes existuje ekologických organizací celá řada a není snadné se v nich vyznat, protože je nemůžeme všechny shrnout „do jednoho pytle.“ Inspirací k jejich rozlišení mi byl článek Tomáše Feřteka uveřejněný v časopise Reflex.⁶⁶

Zmíněné Greenpeace představuje typ centrální celosvětové organizace s pobočkami v mnoha zemích (česká pobočka vznikla v roce 1992, od roku 2002 je na své mateřské organizaci finančně nezávislá), která odmítá jakoukoliv

⁶⁵ *Greenpeace Česká republika* [online], [cit. 2007-11-01]. Sekce Historie. Dostupné na WWW: <<http://www.greenpeace.cz/onas/historie.shtml>>.

⁶⁶ FEŘTEK, T. Půl století zeleného míru. Reflex, roč. 10, č. 47, 1999, s. 63.

finanční podporu od vlád, politických stran, průmyslu, vládních nadací a jiných organizací s nimi spojených. Jednotlivé kampaně jsou řízeny z centrály v Amsterdamu, která má také pravomoc kteroukoliv pobočku zrušit, nebo založit novou. Ekologická hnutí v ČR, která čerpala z myšlenek např. právě Jana Kellera, o nichž se píše na jiném místě tohoto textu, cítí k takto centrálně organizovaným institucím nedůvěru, takže se raději všechna vydala jinou cestou než je závislost na zahraničním ústředí.

Druhým modelem ekologických organizací jsou Přátelé Země (Friends of the Earth), kteří představují síť relativně samostatných organizací. Ty vznikaly většinou jako lokální iniciativy a k Přátelům Země se přidaly až během svého vývoje. Svě kampaně si částečně vytvářejí a financují samy. V ČR knim můžeme zařadit například Hnutí DUHA.

Mimo tyto pro ČR poměrně zánovní ekologické iniciativy u nás existují „tradiční ochránářské organizace, jejichž práce nespočívá v burcování veřejnosti, ale v drobné místní činnosti, stojící většinou mimo zájem médií. Existují samozřejmě i poměrně významné organizace, které nemají charakter mezinárodní sítě a zabývají se jedním úzce vymezeným problémem. Ochranou druhů, dopravou, energetikou - paleta jejich činností je dnes prakticky neomezená. Najdete tu v podstatě amatérské místní skupinky, globální šiky aktivistů i nevládní vědecké instituce."

V této kapitole bych chtěla popsat vznik a vývoj dvou nejznámějších, ryze českých ekologických hnutí, která vznikla krátce před či po tzv. sametové revoluci v roce 1989. Jsou jimi Děti Země a Hnutí DUHA. Z jejich vlastních materiálů, kterými se prezentují veřejnosti, médií a rozhovorů s představiteli těchto organizací jsem se pokusila sestavit jejich obraz s důrazem na současné problémy a priority, kterými zabývají. Snažila jsem se zjistit, o jaký typ lidí se jedná, proč se rozhodli angažovat zrovna v ekologických iniciativách, jak vidí svůj vlastní obraz v médiích, jaký mají podle vlastního mínění vliv na českou politickou scénu a na českou veřejnost. V závěru kapitoly se na základě

⁶⁷ FEŘTEK, Půl století zeleného míru, s. 63.

získaných informací zaměřím jevy, které česká ekologická hnutí spojují a která rozdělují.

3.3.1 Hnutí DUHA

3.3.1.1 Historie

Hnutí DUHA (oficiální název je Hnutí DUHA - Přátelé Země ČR a souvisí s členstvím v mezinárodní organizaci Friends Of The Earth International) je dobrovolným neziskovým sdružením občanů s celostátní působností.

Jako své cíle stanovilo Hnutí DUHA (dále jen HD) ochranu přírody a krajiny (hlavní úkol sdružení), ochranu životního prostředí (včetně ochrany zdraví a kvality života), ochranu spotřebitele, ochranu kulturních hodnot a rozvíjení demokracie a otevřené občanské společnosti.⁶⁸

Myšlenkově vychází původní HD z kellerovského přístupu k ochraně přírody, resp. záchraně planety, objevují se u nich myšlenky hlubinné ekologie. Stávají se kritiky současného centralizovaného světa „megakonzumu“, který nás zaručeně přivede dříve nebo později k totální zkáze. Koncepce záchrany přírody vychází z principu „dobrovolné skromnosti“, jediný, který nás podle zastánců HD může zachránit. Snaha přivést většinovou společnost k oné dobrovolné skromnosti v ní vyvolává většinou odpor, nebo aspoň lhostejnost k tak utopické myšlence. Ovšem v 90. letech také slouží tato koncepce jako štít k nařčení, že ekologové připravují tzv. zelenou diktaturu ve jménu přírody. V médiích se objevují přirovnání ekologických iniciativ k fašistickým či komunistickým režimům a např. právě HD se brání argumentem, že zmiňované režimy slibovaly hlavně „ráj materiálního konzumu“ pro všechny, kdežto ekologická hnutí prosazují pravý opak.

Mezi nejčastější formy, kterými Hnutí DUHA prosazuje své cíle, patří informační, vzdělávací a osvětová činnost, organizování veřejných kampaní,

⁶⁸ Stanovy občanského sdružení Hnutí DUHA Přátelé Země Česká republika [online], [cit. 2007-07-P] Dostupné na WWW: <http://www.hnutiduha.cz/publikace/stanovy_hnuti_duha.pdf>. (dále jen Stanovy HD)

účastnění se správních a jiných řízení, které se dotýkají zájmů přírody a krajiny, práce s dětmi a mládeží (environmentální výchova). Za každých okolností se členové Hnutí DUHA zavazují k nenásilnému a mírumilovnému jednání a užívání demokratických prostředků.⁶⁹

Patří mezi nejznámější tuzemské ekologické organizace a vzniklo již v létě 1989. Poté, co byli studenti a kamarádi Jan Beránek a Jakub Patočka záhy po svém vstupu vyloučeni z Českého svazu ochránců přírody (podle jejich slov za přílišnou aktivitu), rozhodli se založit vlastní ekologické hnutí. Jakub Patočka ve svém článku bilancujícím deset let existence HD uvádí dva hlavní inspirační proudy, z nichž hnutí vycházelo - byl jím právě onen ochránářský proud reprezentovaný ČSOP a také proud nezávislých občanských iniciativ reprezentovaný tzv. Brněnským fórem, fungujícím od roku 1988 jako diskusní platforma. V počátcích imponovala zakladatelům HD mezinárodní organizace Greenpeace a chtěli se stát její českou odnoží, ale po bližším seznámení se od ní, coby příliš velkého kolosu odklonili.⁷⁰

Původně bylo Hnutí DUHA volným sdružením převážně studentů, kteří pořádali hlavně happeningy a recesistické akce s cílem upozornit na negativní jevy různého druhu a pak počkat, až to nově se rodící společnost sama vyřeší. K prvním z nich patřil happening na protest proti brněnské panelákové kultuře „Vy stavíte krabice, my stavíme z krabic“ či protest proti stavbě vysílače na Pálavě. Sami zakladatelé sdružení přiznávají, že jejich původní představy o působení ekologické organizace byly značně naivní.⁷¹ Profesionalizovat se HD začalo až v roce 1992 po neúspěšné kampani proti stavbě skladu vyhořelého jaderného paliva v Dukovanech.

Následovalo období konfrontací, které započalo společně snovou „anti-ekologickou“ vládou ČR vedenou Václavem Klausem. HD se naučilo, že upozorňovat nestačí, muselo hledat nové metody své práce a hlavně prosazovat

⁶⁹ Stanovy HD, <http://www.hnutiduha.cz/publikace/stanovy_hnuti_duha.pdf>.

⁷⁰ PATOČKA, J. Duha deset let na cestě. *Sedmá generace*, 1999, roč. 8, č. 10, s. 15.

ISSN 1211-2364.

⁷¹ ČUŘÍK, J. Stali jsme se vlivnou organizací, tvrdí šéf Hnutí DUHA. *MF Dnes*[online], 10.9.

1999 [cit. 2007-10-21]. Dostupné na WWW:

<<http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=996975>>.

konkrétní změny. V té době také HD začalo stavět svou činnost na dlouhodobých kampaních, kteroužto praxí se řídí dodnes. Prvními takovými projekty byly energetická, pralesní a ozónová kampaň, dnes jich HD vede deset: odpady, lesy, ochrana přírody, zemědělství, doprava, energetika, globální změny prostředí, nerostné suroviny, ekonomika, ekologická legislativa, občanská práva.⁷² Vyvinula se konfrontační metoda občanské neposlušnosti, díky které získalo HD mediální „slávu“ (zejména v přímých protestech proti dostavbě jaderné elektrárny Temelín nebo proti zbourání severočeské obce Libkovic kvůli rozšíření uhelných dolů) a také vyvolalo dlouhodobou a velmi ostrou diskusi s politiky i novináři o její oprávněnosti a účinnosti. V roce 1995 se HD společně s několika dalšími ekologickými organizacemi ocitlo na tzv. seznamu extremistů (oficiální název dokumentu vypracovaném Bezpečnostní informační službou je *Informace o projevech extremistických postojů v České republice* a HD se tam objevuje v souvislosti s narušením veřejného pořádku na některých svých akcích - metoda občanské neposlušnosti v praxi). Nakonec HD docílilo vyškrtnutí z tohoto seznamu, získalo však u části veřejnosti definitivně negativní nálepkou radikální skupiny, která se před ničím nezastaví, což jí rozhodně nebylo ku prospěchu.

73

Od roku 1993 je HD součástí mezinárodní ekologické organizace Friends of the Earth International, které volně sdružuje a podporuje ekologické iniciativy v různých státech.

Kauza „extremismus“ vyvolal v HD dlouhodobější diskusi o míře radikalismu v prosazování svých cílů. HD se přímých akcí nikdy neobávala, často se však na nich objevovali i zástupci anarchistů, od nichž se, z pochopitelných důvodů, tj. veřejné podpory demokratického jednání a zásady nenásilí, distancovala. To vyvolalo uvnitř sdružení ostřejší diskusi končící odchodem podstatné části brněnské skupiny, která si v roce 1997 založila vlastní

⁷² *Hnutí DUHA Přátelé Země ČR* [online], [cit. 2007-11-05]. Sekce Na čem pracujeme. Dostupné na WWW: <<http://www.vv.hnutiduha.cz/index.php?cat=kdo&art=nacem>>.

⁷³ BŘEZINA, I. ...a teď tu o Červené Karkulce. *Britské listy* [online], 19.8. 2004 [cit. 2007-08-25]. Dostupné na WWW: <<http://www.blisty.cz/2004/8/20/art19385.html>>. ISSN 1213-1792.

skupinu - NESEHNUTÍ (Nezávislé sociálně ekologické hnutí).⁷⁴ Tato událost byla prvním významnější neshodou uvnitř HD.

Následovalo (a stále pokračuje) období lobbyingu, období politické. Dlouhodobé jednání s politiky na značně serióznější úrovni, než byly (byť oprávněné) výkřiky „mladých rozhněvaných svetronošů“⁷⁵, zdá se být v současném společenském klimatu účinnějším prostředkem. Postupně se také zlepšovala spolupráce s médii, jejichž základní význam pro ovlivňování postojů veřejnosti si HD uvědomilo. Metody přímých nátlakových akcí se HD nevzdalo, nicméně jsou značně omezené a přicházejí na řadu až když se zdá, že jiné řešení postrádá jakoukoliv účinnosti.

Roku 1999 odchází Jakub Patočka z funkce ředitele HD a stává se šéfredaktorem Literárních novin. Tato kontroverzní postava dlouhá léta dávala tvář HD a mnozí lidé si pod pojmem Hnutí DUHA představili pouze temelínský komín a tvář a specifické vystupování Jakuba Patočky. Jeho zvláštní vlastností je, že kam přijde, všude působí rozruch a posléze rozvrat jakékoliv skupiny lidí. Jeho činům jak na poli ekologického aktivismu, tak v politice či žurnalistice je věnováno mnoho mediálních úvah a jen obtížně byste mezi novináři, politiky i samotnými ekology hledali jeho spřízněnce, je jich vskutku poskrovnu. S HD se rozešel mimo jiné kvůli svým autoritářským praktikám vedení organizace (viz problémy ve SZ), a dnes se na její působení a prezentaci dívá velice kriticky.

V současnosti je ředitelem HD Petr Machálek, hnutí je řízeno centrální kanceláří sídlící v Brně a zaměstnává přes třicet pracovníků, zabývajících se jednotlivými projekty, a řadu dobrovolníků. Hnutí spravuje demokraticky volená devítičlenná Rada Hnutí DUHA. Pobočky sídlí v deseti větších městech či oblastech ČR (Brno, Česká Lípa, České Budějovice, Jeseníky, Olomouc, Podorlicko, Praha, střední Čechy, Ústí nad Labem). HD proklamuje svoji nezávislost na komkoliv, spolupracuje však se všemi politickými stranami, které o to stojí či jsou HD nějak prospěšné.

⁷⁴ PATOČKA, Duha deset let na cestě, s. 20.

⁷⁵ PATOČKA, Duha deset let na cestě, s. 21.

HD také od roku 1992 vydává vlastní časopis, původně nazvaný *Poslední generace* (trochu katastroficky podle toho, že generace po nás už možná nepříjde, nebo bude mít velmi ztížené životní podmínky), od roku 1997 se změnil název periodika na *Sedmou generaci*. Je to symbolické označení, tým autorů vydávající tento časopis je přesvědčen, že chceme-li dlouhodobě udržet na planetě Zemi spokojenost a mír, musíme při svém jednání zohledňovat potřeby našich potomků nejméně do sedmé následující generace. Časopis zpočátku přinášel hlavně překlady studií s ekologickou tematikou ze zahraničních periodik, poté začal reflektovat samozřejmě všechny kampaně HD, úspěchy a neúspěchy, předkládá reportáže z různých akcí i úvahy různých osobností (sociologů, ekonomů, filozofů apod.) na ekologicko-společenská témata.

3.3.1.2 Aktuální situace uvnitř Hnutí DUHA

Na aktuální stav uvnitř HD jsem se zeptala jejího současného ředitele Petra Machálka. Jeho osobní motivací ke vstupu do HD se stalo znechucení z práce v soukromé firmě. V nevládní neziskové ekologické organizaci chtěl najít zajímavější práci, větší možnost sebeuplatnění a osobnostního rozvoje - jeho naděje se ve větší míře vyplnily (je zvláštní, že ochrana přírody ani jiné „ekoideje“ se mezi nimi primárně neobjevily). Ostatně velký posud lze obecně spatřit v tom, jací lidé původně do HD vstupovali, a jací se k němu hlásí dnes. V 90. letech to byli převážně studenti či mladší lidé, vesměs nadšenci, kteří se práci v neziskové organizaci (tj. organizování různých akcí, vypracovávání alternativních koncepcí ke kritizovaným průmyslovým či společenským jevům, komunikaci s médii, spolupráci s odborníky na dané problémy apod.) museli teprve učit, dnes už se zájemci o zaměstnání v HD musí utkat v konkurzním řízení vedeném odborným personalistou a jejich odborná úroveň je jedním z určujících faktorů přijetí.

Současný mediální obraz hodnotí HD jako uspokojivý, novináři s nimi komunikují na profesionální úrovni. Dlouhodobě se také daří odvracet obraz HD jako extremistické, negativistické organizace přivazující se k bagrům a blokující vchody a komunikace. Nejen vnější obraz, ale i sama organizace se mění spíše na expertní než akční. Pokud něco kritizuje, snaží se podat dnes již vždy vlastní opatření a alternativy. Kontroverzní návrhy HD samozřejmě v některých novinářích vyvolávají konfrontační nálady a média proto přinášejí čas od času poměrně ostré kritiky HD, rozhodně je však situace klidnější než v 90. letech.

Nedostatky členové HD pocítují ve vztahu k veřejnosti. Strategická komunikace s veřejností, jako např. prosazování větších profilových článků do časopisů nebo spolupráce s osobnostmi veřejného života, se ještě pořád moc nedaří. Měnit postoje návyky většinové společnosti je skutečně těžké, HD se proto zaměřuje mnohem víc na legislativní opatření. Tento stav chce do budoucna změnit. Svůj vliv na velké firmy a jiné nestátní instituce považuje HD v současnosti už za dostatečný.

Za nejdůležitější oblasti, jimiž se dnes HD zabývá, považuje Petr Machálek oblast energie, odpadů, zemědělství a lesů. Průřezovými tématy jsou klimatické změny nebo ekologická daňová reforma. Největším „soustem“ je klimatická změna, na níž se HD chystá společně se svými kolegy z Friends of the Earth Europe rozjet velkou mezinárodní kampaň, jejímž cílem jsou konkrétní protioopatření. Členové HD považují všechny své návrhy alternativních řešení ekologických problémů za koncepční a plně využitelné (odvolávají se na spolupráci s experty i vlastní erudici).

Za největší úspěchy posledních let pokládají „duhové lidi“ prosazení zákona na podporu výroby elektřiny z obnovitelných zdrojů, prosazení některých návrhů do Plánu odpadového hospodářství ČR a hlavně změnu vedení a koncepce Národního parku Šumava.

Vztah HD a SZ hodnotí Petr Machálek jako neutrální, přestože těmito dvěma organizacemi prošli části stejní lidé. Znovu vyzdvihuje absolutní nezávislost HD na jakékoliv politické organizaci, zároveň se však nebrání spolupráci s kteroukoliv z nich, pokud to bude pro HD nějak užitečné. Šance SZ

na radikálnější změnu v přístupu k ekologické problematice příliš růžově nevidí, je si vědom svázanosti politických stran snahou o získání moci a prosazování svých programů ne příliš rozmanitými cestami. Aby SZ uspěla, musí se zařadit mezi ostatní strany, což vede k nutným kompromisům. A ty velkým změnám zvláště v ekologii nepřeje. Nicméně ze SZ pocítují nezávislí ekologičtí aktivisté větší vstřícnost a vnímavost k činnosti HD, jeho konkrétním tématům i návrhům.

V současnosti reviduje HD strategii na příštích několik let, prioritami je rozvíjet tvář organizace respektované odbornou, politickou i laickou veřejností. V posledních měsících se hodně věnuje zintenzívnění vlivu na veřejnost.

Na otázku, zda byly uvnitř HD někdy nějaké rozepry či se rozdělilo na nějaké větve či frakce, pan ředitel odpověděl, že jsou homogenním sdružením bez nějakých vnitřních rozporů. Nepodařilo se mi zjistit, za odloučení části členů a vznik NESEHNUTÍ nepovažuje za závažnější rozvrat, nebo o něm snad neví, neb o své funkci nastoupil až v roce 2001. Ani nějaké závažné vnitřní problémy v současnosti HD neřeší, plně se zabývá svými kampaněmi.

3.3.2 Děti Země

3.3.2.1 Historie

V případě občanského sdružení Děti Země je historie přehledně zpracována přímo na webových stránkách této organizace, z nichž jsem důležité informace pro tuto kapitolu čerpala i já.

Ekologická organizace Děti Země (dále jen DZ) vznikla setkáním asi 60 lidí z celé republiky 28. září 1989 v Kulturním středisku Delta v Praze 6. „Při další schůzce 27. října 1989 byl tento záměr potvrzen, takže následně došlo k transformaci tehdejší pražské 75. ZO ČSOP "Bořena" (fungující od roku 1985) v novou ekologickou organizaci Děti Země [...]."⁷⁶

⁷⁶ *Děti Země* [online], [cit. 2007-05-18]. Sekce Historie Děti Země. Dostupné na WWW: <<http://www.detizeme.cz/vznik.shtml>>.

Významnými osobnostmi, stojícími u zrodu této organizace, byli členové Prozatímní rady Děti Země Jindřich Petrlík, předseda Děti Země v letech 1993 až 2001, Jiří Macas a Ivo Šilhavý, Tomáš Fajkus a Miroslav Patrik, předseda Děti Země v letech 1990 až 1993 (a zároveň současný předseda - pozn. autora). Oficiální registrace občanského sdružení DZ proběhla na Ministerstvu vnitra ČR 9. dubna 1990.

Veřejnost se o existenci DZ mohla dovědět už v sobotu 18. listopadu 1989 z deníku Svobodné slovo. První kampaně, kterými se DZ zabývaly, byly následující: záchrana ozonové vrstvy, doprava, znečištění ovzduší, problematické stavební projekty a přírodovědný výzkum radovesického údolí.

„V letech 1990 až 1991 vydávají občasník COE-bulletin, od ledna 1993 pravidelně pro své členy měsíčník Akce Děti Země a v letech 1992 až 2000 dvoměsíčník Alternativa - časopis pro ekologii a jiné cesty. Dosud vydaly několik brožur a knih a řadu monotematických publikací k různým kampaním.“⁷⁷

DZ působí prostřednictvím lokálních poboček a klubů zaměřených tematicky (např. Klub ochrany dravců a sov, klub Za záchranu Polabí apod.) Činnost, kterou představuje množství kampaní a projektů, je soustředěna do tří velkých programů: Doprava, Příroda a Věc veřejná.

„Část vedení Děti Země po rozsáhlé diskusi a výsledku hlasování o budoucí struktuře sdružení, které se uskutečnilo na Radě v Plzni 29. září 2001 odchází a zakládá novou ekologickou organizaci pod názvem Arnika. Následně pak dochází k nutné změně členství ve vrcholných orgánech sdružení, k přesunu Komunikačního centra z Prahy do Plzně a k dalším vnitřním změnám s cílem pokračovat v naplňování poslání DZ, tj. zejména ochrana přírody a životního prostředí a podpora veřejnosti.“⁷⁸

⁷⁷ *Děti Země* [online], [cit. 2007-05-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.detizeme.cz/index.shtml>>.

⁷⁶ *Děti Země* [online], [cit. 2007-05-18]. Sekce Historie Děti Země. Dostupné na WWW: <<http://www.detizeme.cz/vznik.shtml>>.

Osobnosti, které mají důvěru členů DZ a které podporují jejich činnost, jsou voleni do Čestné rady." Patří mezi ně např. zpívající básník Jiří Dědeček, „ekofilozof a vysokoškolský pedagog prof. Erazim Kohák, písničkář Vladimír Merta aj.⁷⁹

3.3.2.2 Současný stav ve sdružení Děti Země

O současném stavu DZ jsem hovořila s jejím místopředsedou Martinem Hyřhou, působícím v Plzni, kde je centrum DZ pro komunikaci s veřejností.

Pan Hyřha je členem DZ od roku 2001 a k této aktivitě ho přivedlo sledování znepokojivých událostí v oblasti životního prostředí u nás i ve světě. Vstoupil mezi DZ jako pravý idealista s touhou změnit svět, podle vlastních slov však brzy vystřízlivěl, nicméně práce v občanském sdružení ho i přes nutnost překonávat značné množství potíží naplňuje a má podle něj smysl, i když výsledky leckdy nejsou vidět, nebo přicházejí po dlouhé době. Zabývá se poradenstvím pro veřejnost, velkokapacitními chovy hospodářských zvířat, řešením konkrétních kauz kontroverzní investiční výstavby, dopravou, cyklistikou, správním právem, ekologickou výchovou, osvětou a vzděláváním, integrovanou prevencí a omezováním znečištění, nelegální stavbou velkoplošných reklamních zařízení, místními referendy, fundraisingem a PR.

Z předchozího výčtu nepřimo vyplývá současný nejtěživější problém DZ, který se prolíná celým naším rozhovorem - výrazný úbytek lidí i financí. Ačkoliv se DZ ze všech sil udržet všechny své dosavadní aktivity, není současný stav dlouhodobě udržitelný - DZ mají pouze dva zaměstnance, hrstku externích spolupracovníků a zbytek „týmu“ tvoří dobrovolníci, kteří podle místopředsedy také valem ubývají. Jakousi paradoxní výhodou oproti větším ekologickým organizacím, nejkuli SZ, nemají DZ žádné vnitřní rozepře.

⁷⁶ *Děti Země* [online], [cit. 2007-05-18]. Sekce Historie Děti Země. Dostupné na WWW: <<http://www.detizeme.cz/vznik.shtml>>.

Tento nepříznivý stav je podle Martina Hyťhy způsoben celkovou změnou společenského klima. Zatímco v dobách vzniku DZ byla ekologie pro mnohé palčivým problémem a dosavadní nemožnost se v této věci angažovat dovedla přitáhnout k akcím ekologických iniciativ mnoho převážně mladých lidí., dnes se hodnoty mění, životní úroveň stoupá a není jaksí „in“ věnovat se čemukoliv dobrovolně.

S personálním a finančním problémem souvisí i plány DZ - těmi je především zvrácení tohoto stavu, aby bylo možné pokračovat v rozběhnutých aktivitách, které považují DZ za celkem úspěšné.

Svůj současný mediální obraz hodnotí DZ jako uspokojivý, vydávají velké množství tiskových zpráv, spolupracují s novináři poměrně intenzivně. Nepochopení veřejností, medií a politiky v kontroverzních případech, např. výstavbách dálnic přes chráněné lokality, považují za přirozenou součást veřejné komunikace a také jako osobní výzvu. V působení na veřejnost si nejvíce cení svých ekovýchovných aktivit (např. putovních výstav aj.) a považují je za významnou součást své činnosti.

Dalším pilířem práce DZ jsou tzv. watch-dog aktivity, díky kterým se často daří nutit úřady k dodržování zákonů a upozorňovat na nezákonnosti ze strany úřadů i firem. Část úřadů je ovšem permanentně imunní, neboť neexistují příliš účinné „páky“ - firmě hrozí nepřízeň zákazníků, politikům alespoň teoreticky úbytek voličů, ale úředník zpravidla zůstává na svém místě a s některými nic nehne... ale vliv na firmy, úřady a politiky mají DZ podle svého místopředsedy značný a tvoří jeden ze stěžejních pilířů práce.

Za svůj největší úspěch považují DZ to, že se jim daří dlouhodobě a efektivně vést řadu kampaní a i při zhoršujících se podmínkách pro fungování zatím udržovat dobrý standard práce i jejích výsledků. Velký význam vidí i v tom, že vůbec existují, firmy, úřady i politici vědí o tom, že je mají „za zády“ a tak si ne vždy dovolí cokoliv je napadne, neboť jsou si vědomi faktu, že jejich činnost je do jisté míry pod veřejnou kontrolou.

I DZ, podobně jako statní ekologické organizace považují všechny vlastní návrhy za zcela realizovatelné alternativy k ekologicky problematickým kauzám

v ČR. I když je jim jasné, že ne všechny změny je možné realizovat okamžitě (např. změny v dopravě nebo živočišném zemědělství). „Prosazování vizí DZ často ztěžují politici, kteří ke změnám přistupují proklamativně, ale reálné změny nenastávají vůbec, nebo jsou slibovány termíny, které jsou dále posunovány a reálný důsledek změn nenastává vůbec. Ale zcela si stojím za tím, že námi navrhovaná řešení jsou reálná a korespondují s paradigmatem společenského pokroku a rozvoje", říká Martin Hytša.

Na otázku, zda vnímají větší podporu od SZ než od ostatních politických stran odpovídá podobně jako jeho kolega z HD, že si zachovávají striktní apolitičnost. Nicméně fakt, že do SZ vstoupila řada bývalých ekologických aktivistů a pracovníků nevládních neziskových organizací způsobuje, že při projednávání konkrétních kauz ve vládě se jejich rozhodnutí častěji přibližuje návrhům a postojům ekologických organizací. Liší se to však případ od případu a člověk od člověka.

3.3.3 Shrnutí

Společnou vlastností dvou zkoumaných českých ekologických hnutí bylo nadšení, s nímž se po roce 1989 do nich zapojovali především studenti a mladí lidé nespokojení se současným stavem životního prostředí. Šlo hlavně o to nadšení, které pomáhalo aktivistům „učit se protestovat." Zpočátku se jednalo hlavně o přímé akce, happeningy, jejichž cílem bylo na problémy upozornit a otevřít o nich veřejnou diskusi.

Po pár letech zjistili čím dál zkušenější a ostřílenější aktivisté, že pokud nepředloží vlastní, pokud možno profesionálně zpracované, konkrétní návrhy na řešení ekologických problémů, nebudou se s nimi instituce, které mají moc mnohé změnit, vůbec bavit. Ani to však není podmínkou jasného úspěchu. Počáteční absence alternativ spolu s radikálním přístupem upozorňování (různé blokády, výstupy na vysoké komíny a vyvěšování transparentů atd.), kritikou státních institucí a posléze i životního stylu získaly ekologické organizace typu

HD a DZ nálepku nepohodlných a nerealistických buřičů. To způsobilo, že počáteční nadšení pro aktivní ochranu životního prostředí u obyvatel ČR postupně opadalo spolu s posilováním ekonomiky a růstem životního standardu.

Výzkumy veřejného mínění z roku 2001 dokládají, že názor veřejnosti na prospěšnost ekologických organizací postupně klesá. Zatímco v polovině 90. let 20. století hodnotilo ekologické hnutí jako jednoznačně prospěšné 84 % dotázaných (a negativně 7 %), v roce 2000 kleslo toto hodnocení na 67 % (a vzrostlo procento lidí považujících tyto organizace dokonce za škodlivé - 23 %). Největší slabinou je podle průzkumů i podle členů ekologických hnutí neschopnost účinné komunikace s veřejností, neschopnost jasně vysvětlit svá stanoviska. U části kritiků také vadí neochota rozumě jednat, mnozí z nich si myslí, že ekologičtí aktivisté problémy jen komplikují. K tomuto stavu také může přispívat zjištění občanů, že aktivisté nechtějí jen napravovat už vzniklé škody, ale hlavně odstraňovat jejich příčiny, což v řadě případů znamená změnu či úplnou ztrátu dosavadních výsad moderní civilizace (viz kapitola pojednávající o názorech Jana Kellera, z nichž mnohá sdružení vycházejí).

S nastupujícím novým tisíciletím se však znovu navrácí důvěra v jejich smysluplnost, jako prospěšné je hodnotí 70 %, jako škodlivé pouze 14 %. Může to být způsobeno pozvolnou změnou způsobu práce ekologických aktivistů, kteří se stále méně realizují přímými akcemi ve formě demonstrací a blokád a zaměřují se na vyjednávání s politickými a jinými vlivnými institucemi. Lobbying je mnohem uhlazenější, konformnější a pro většinu lidí také přijatelnějším způsobem řešení ochrany životního prostředí.⁸⁰

Pěkně charakterizoval obecný jev opadání zájmu o ekologická hnutí ve světě publicista Tomáš Feřtek: „Navíc devadesátá léta ukázala, že dokud zelení bránili velryby a tulení mláďata, byli miláčky veřejnosti a médií. Ve chvíli, kdy začali pochybovat o podstatě systému a sáhli na nejsvětější ikonu civilizace - automobil, veřejnost významně ochladla.“⁸¹

⁸⁰ Ekologové v očích veřejnosti. *Sedmá generace*, 2001, roč. 10, č. 9, s. 22. ISSN 1212-0499.

⁸¹ FEŘTEK, T. Půl století zeleného míru. *Reflex*, 1999, roč. 10, č. 47, s. 63.

Přínosem DZ a HD pro českou společnost byla nejen nová témata ve veřejné diskusi, ale i nové formy občanských aktivit (ačkoliv mnohými občany neschvalovány, jistou roli v naší společnosti sehrály). Tzv. občanská neposlušnost, krajní typ přímých akcí, přivedla obě organizace na hranice extremismu či anarchismu, obě se však dovolávají fungující demokratické společnosti a právě prosazování demokratického jednání jim v přechodu na „druhou“ stranu zabránilo.

Obě sdružení po náročných a bouřlivých akcích 90. let (k nejnámějším patří blokády jaderné elektrárny Temelín) nabírají nový dech a nový směr, profilují se spíše jako odborníci, kteří chtějí být (v často také jsou) přizváni k projednávání způsobu ochrany životního prostředí jako experti a poradci. Ať už bylo jejich (vesměs minulé) chování hodnoceno kladně či záporně, pozornost k velkým kauzám a problémům rozhodně přitáhlo.

DZ i HD se kromě velkých kampaní také věnují osvětové a vzdělávací činnosti.

Zajímavý je rozdíl v lidech, kteří se k ekologickým aktivitám dnes hlásí. Zatímco ředitel HD Petr Machálek si vůbec na nedostatek členů, zaměstnanců a příznivců nijak nestěžoval, místopředseda DZ Martin Hyťha potvrdil, že DZ v současnosti procházejí největší personální a finanční krizí ve své historii, a úpadek zájmu o ekologickou problematiku a dobrovolnickou činnost označil za celospolečenský trend.

HD, DZ i všechny ostatní ekologické organizace svou existencí potvrzují, že jsou nedílnou a důležitou součástí demokratické občanské společnosti, přestože své názory nepodávají vždy standardním způsobem. Jsou jakýmsi hlídacím psem nad činy českých vlád i českého průmyslu a posvítí na problematiku rozhodnutí, s nimiž by jistě nesouhlasilo i mnoho „obyčejných lidí“, jen nemají chuť a sílu se do problémů vložit.

4 Možnosti využití poznatků ve výchově a vzdělávání

Jak už bylo v této práci na několika místech zmíněno, environmentální výchova a vzdělávání jsou jedním z hlavních pilířů dalšího vývoje lidské společnosti. Ať už zastánci trvale udržitelného rozvoje, nebo jejich oponenti, ať organizace vládní či nevládní, ať školská či mimoškolská zařízení, ekologická hnutí a sdružení různého dosahu a úrovně - všichni se shodují na tom, že ekologická gramotnost nese klíčový význam pro současný i budoucí stav životního prostředí. Každý se potom o její šíření snaží takovými prostředky, které mu jeho kompetence a postavení ve společnosti umožňují.

Reformující se české školství nabízí v nových rámcově vzdělávacích programech průřezové téma environmentální výchova, které se snaží o mezioborovou integraci všech poznatků, dovedností i postojů a hodnot týkajících se vztahu k životnímu prostředí a jeho aktivního udržování či zlepšování. Autoři nové koncepce vzdělávání přitom vycházejí z hodnot trvale udržitelného rozvoje, kladou důraz na význam odpovědnosti člověka za své chování a jeho následky, snaží se podpořit životní styl a hodnotové orientace žáků vedoucí k udržitelné společnosti. Na problematiku životního prostředí nahlíží rámcově vzdělávací programy z různých hledisek - jednak z hlediska aktuálního stavu, sem patří např. ekologické, ekonomické, vědecko-technické, politické či občanské záležitosti současnosti, potom z hlediska časového zvlášť ve vztahu k budoucnosti a také z hlediska prostorového, které zahrnuje rozlišování problémů globálních a lokálních a jejich vzájemných souvislostí. Žáci a studenti by měli být vedeni ke kritickému zhodnocení různých variant řešení environmentálních problémů a aktivnímu využívání nabytých dovedností, znalostí a postojů při ochraně životního prostředí.

Environmentální výchova v rámcově vzdělávacím programu pro základní školy se nejvíc dotýká následujících vzdělávacích oblastí. Člověk a jeho svět (pro 1. stupeň ZŠ) podává ucelený pohled na přírodu a konkrétní prostředí, v němž žijeme. Učí žáky pozorovat přírodu, citlivě ji vnímat a aktivně a

zodpovědně se k ní a v ní chovat. Výuka by měla zahrnovat co nejčastější přímý kontakt žáků s přírodním prostředím a rozvíjet emocionální stránku jejich osobnosti, vzbuzovat v nich lásku k přírodě.

Objektivními přírodními danostmi a jejich dynamickými souvislostmi zahrnutými ve fungování ekosystémů, vztahem člověka a přírody (včetně vlivu jeho činnosti na biosféru a funkci ekosystémů) se zabývá vzdělávací oblast Člověk a příroda, který preferuje systematický přístup k poznání přírody.

Okruh témat shrnutý v oblasti Člověk a společnost zdůrazňuje souvislosti mezi ekologickými, ekonomicko-technologickými a sociálními jevy působícími na kvalitu životního prostředí, seznamuje žáky s principy a hodnotami trvale udržitelného rozvoje a vede je k vnitřnímu přijetí zásady předběžné opatrnosti. Právě do tohoto okruhu také svým obsahem nejvíce spadá moje diplomová práce.

Vzdělávací oblast Člověk a zdraví by měla žáky vést k poznání, jaký vliv má prostředí na zdraví člověka (žáka jako jednotlivce i lidí jako celku), a tím i k nutnosti pečovat prostřednictvím životního prostředí o sebe.

V oblasti Informační a komunikační technologie lze využít např. Internetu, a rozvíjet tak schopnost vyhledávání a vyhodnocování informací o aktuálním stavu životního prostředí, rozlišování závažnosti jednotlivých zpráv o ekologických problémech. Lze také využívat kontaktů a možnosti snadné komunikace k navazování spolupráce s jinými školami nebo mimoškolními institucemi zabývajícími se otázkami životního prostředí.

Také celek Umění a kultura může využít přírodu a její vztah k člověku jako inspirační zdroj nejen k tvůrčím aktivitám, ale i k zamyšlení a nazírání na životní prostředí jako estetickou hodnotu.

V činnostech shrnutých pod vzdělávací oblast Člověk a svět práce si žáci přímo mohou vyzkoušet konkrétní aktivity lokálního charakteru, jimiž je možné se přičinit a vzhled krajiny a stav životního prostředí ve své obci či regionu.

Z hlediska tematických okruhů je problematika environmentální výchovy rozdělena do čtyř velkých celků obsahujících dílčí kapitoly a tematické okruhy - Ekosystémy (les, pole, vodní zdroje, moře, tropické deštné pralesy, lidská sídla,

kulturní krajina), Základní podmínky života (voda, ovzduší, půda, biodiverzita, energie, přírodní zdroje), Lidské aktivity a problémy životního prostředí (zemědělství, doprava, průmysl, odpady, ochrana přírodních a kulturních památek, dlouhodobé programy zaměřené na ochranu životního prostředí - např. Agenda 21, Státní program EVVO atd., akce - např. Den Země), Vztah člověka k prostředí (naše obec, instituce a osoby zabývající se životním prostředím, náš životní styl, současné lokální ekologické problémy, zdraví, sociální nerovnoměrnost života na Zemi a její důsledky pro životní prostředí).⁸²

Stejně cíle, ale problémovější a hlubší pojetí environmentální výchovy jsou obsaženy v rámcově vzdělávacím programu pro gymnázia. Toto průřezové téma se dotýká mnoha předmětů (Biologie, Chemie, Fyzika, Geografie, Geologie, Občanský a společenskovědní základ, Dějepis, Výchova ke zdraví, Člověk a svět práce), jeho výuka by měla být oborově integrovaná a vést studenty ke schopnosti konkrétních řešení environmentálních problémů v praxi (např. umět si zdůvodnit, proč je důležité třídít odpad, nebo jak nejefektivněji vytápět dům apod.).

Tematické okruhy jsou uspořádány ve třech velkých skupinách - Problematika vztahů organismů a prostředí, Člověk a životní prostředí a Životní prostředí regionu a ČR. Obsah tohoto průřezového tématu není dán výčtem látky, ale problémovými otázkami typu: „Jak ovlivňuje člověk životní prostředí od počátku své existence po současnost a jaké je srovnání těchto forem ovlivňování z hlediska udržitelnosti? Jaké jsou příčiny a důsledky globálních ekologických problémů a jaký postoj k tomu zaujímají zainteresované skupiny? Jaké jsou nástroje a možnosti řešení globálních ekologických problémů (např. legislativní, dobrovolné/občanské, institucionální, technologické) a jaké jsou možnosti zapojení jednotlivce do jejich řešení? Které základní principy se pojí s myšlenkou udržitelného rozvoje? Jaké jsou prognózy globálního rozvoje světa na podkladě současného environmentálního jednání lidstva? S kterými problémy z hlediska životního prostředí se ČR a region nejvíce potýká? Které z institucí

⁸² *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online], Praha: VÚP, 2007 [cit. 2007-11-20]. Dostupné na WWW: <http://www.rvp.cz/soubor/RVPZV_2007-07.pde>.

v ČR se zabývají problematikou životního prostředí? Jaká je historie a současný stav ochrany přírody a krajiny v ČR?"⁸³

Smysl své diplomové práce vidím také ve využití shromážděných poznatků ve výuce na středoškolské úrovni. Její obsah totiž nepřímou odpovědí na některé problémové okruhy, které jsou základem koncepce environmentální výchovy. Podle mého názoru by tedy mohla být využita jako nástin problematiky, při hledání odpovědí na otázky koncepcí, způsobů myšlení a hodnot týkajících se životního prostředí zejména v České republice. Studenti i pedagogové v ní mohou najít inspiraci při zpracování vlastních seminárních prací či přípravě vyučovacích hodin na témata: současný stav životního prostředí v ČR (kde hledat objektivní informace), nejznámější česká ekologická hnutí (jejich vznik, vývoj a současný stav), historie české Strany zelených, stručná historie ochrany životního prostředí před rokem 1989, trvale udržitelný rozvoj a jiné (často diametrálně odlišné) koncepce ochrany Země jako místa k soužití lidí a přírody, současný stav veřejného mínění o způsobu a výsledcích ochrany životního prostředí v ČR aj. Věřím, že právě v novém pojetí environmentální výchovy by moje práce mohla najít uplatnění.

Současná školní koncepce environmentální výchovy je však zatím mnohde teprve v plenkách a až do nedávné doby ji téměř plně zastupovaly projekty různých ekologických občanských sdružení, hnutí a jiných mimoškolních, nestátních organizací. Jejich působení od počátku 90. let má dnes již tradici a také mnohé pozitivní výsledky, v českých poměrech hrály (a hrají) v otázce environmentální gramotnosti důležitou roli.

⁸³ *Rámcově vzdělávací program pro gymnázia* [online]. Praha : VÚP, 2007 [cit. 2007-11-23]. Dostupné na WWW: <http://rvp.cz/soubor/RVP_G.pdf>.

Závěr

První desetiletí 21. století, v němž se nyní nacházíme, ukazuje stav ekologického uvažování obyvatel českých zemí jako stabilizovaný. 90. léta minulého století přinesla takřka boom ekologického hnutí v Čechách - po dlouhé době nečinnosti a nemožnosti se aktivně podílet na svobodném občanském životě vzniklo mnoho ekologických občanských iniciativ i politická strana, která má ochranu životního prostředí ve štítu.

Zatímco občanská sdružení Děti Země a Hnutí DUHA se díky svým tzv. přímým akcím (blokádám, happeningům apod.) v 90. letech stávala častým tématem diskusí politiků, médií i „obyčejných“ občanů, o Straně zelených věděl a mluvil málokdo. Zatímco ekologičtí aktivisté, vyznačující se mládím, neposkvřenými ideály fungování občanské společnosti, neohrožeností a chutí bojovat (i s větrnými mlýny), se snažili jednotně a hlasitě upozorňovat na ekologické problémy hlavně lokálního, ale i globálního charakteru, členové Strany zelených, lidé spíše středního věku a velice různorodých aktivit a cílů, se po celé desetiletí nemohli dohodnout, jakže by to měla ta politická strana vlastně fungovat, kdo a kam by ji měl vést. Na účinnou ochranu životního prostředí nezbýval čas ani možnosti, neboť tato strana měla po celá léta minimální podporu voličů.

V současnosti se karta obrací, lidé se v 90. letech zřejmě nasytili protestů, občanské angažovanosti i dobrovolných aktivit, a pomalu se vracejí ke svým korýtkům, i když se snaží chovat se při jejich plnění k přírodě přeci jen šetrněji než dřív. Mnoho mladých lidí svou dráhu ekologických aktivistů opustilo (po ztrátě sil nebo iluzí) či přešlo do jiné sféry (např. do Strany zelených), ti, kteří zůstali, změnili strategie jednání - místo přímých akcí se soustřeďují spíše na lobbying, místo křičících studentů ve vytaháných svetrech se páni v oblecích snaží pomocí profesionálně zpracovaných analýz a podložených argumentů zapůsobit na vlivné státní i nestátní instituce. Ekologické hnutí působí

seriózněji, ale možná i to je jeden z důvodů, proč o nich není tolik slyšet. Občanské sdružení Děti Země nezájem veřejnosti přivedl na okraj propasti personální a finanční krize (nezájem se projevuje na nedostatku dobrovolníků i příznivců a jejich dobrovolných příspěvcích), která je jejich současným největším problémem a se snahou udržet všechny rozjeté projekty intenzivně pracují na zvrácení tohoto stavu. Hnutí DUHA, zdá se, netrpí existenčním ohrožením, za svůj největší problém považuje neschopnost komunikace s veřejností. Ta je omezuje v možnosti působit na širokou veřejnost a snažit se změnit její postoje a chování. I tento jev může být způsoben obecným nezájmem veřejnosti o činnost ekologických hnutí, ačkoliv je většina obyvatel považuje za prospěšné a důležité organizace. Hnutí DUHA se tedy nyní snaží tento stav zlepšit.

Naopak Strana zelených se poprvé dostává do středu veřejného dění, což jí na jednu stranu dává šanci prosadit mnohem víc ze svých vizí a plánů, na druhou stranu však zesílený zájem ukazuje také na největší slabiny a současné problémy. Těmi jsou dlouhodobý nedostatek kvalifikovaných osobností, schopných spolehlivě a úspěšně vést nějaký projekt či úřad a reprezentovat Stranu zelených, a také nikdy nekončící vnitřní rozpory mezi radikálnějšími a umírněnějšími členy strany. Rozpolcenost nemá v dohlednu žádné řešení, úspěch strany tedy závisí na schopnosti jejího současného vedení (zřejmě nejšlechtlejšího člověka v dosavadní historii strany) šikovně manévrovat mezi oběma větvemi.

Při zpracovávání této diplomové práce jsem nenarazila na žádné závažnější problémy, ačkoliv jsem se předem obávala komunikace se členy ekologických hnutí, ukázali se jako vstřícní lidé. Ačkoliv nemají vůbec žádný čas zabývat se problémy studentů a jejich kvalifikačních prací, všichni oslovení členové se mnou komunikovali, byť by mi jen slušně sdělili, že nemají čas. Naproti tomu nebýt osobního kontaktu na člena Strany zelených, pravděpodobně bych se k žádnému rozhovoru

nedostala, neb jejich kancelář a informační centrum je pro studenta téměř nedobytné.

Tato diplomová práce je koncipována jako široký vhled do problematiky ekologického myšlení a ekologických hnutí. Sama je proto obecnějšího charakteru, skýtá však mnoho zajímavých dílčích témat, která by se mohla stát inspirací pro úžeji zaměřené seminární či diplomové práce. Jedná se o témata typu: vztah ekologických hnutí a médií, vztah nezávislých iniciativ k politickým stranám, vývoj Strany zelených, osobnost ekologického aktivisty apod. Mým cílem je tuto problematiku otevřít, aktualizovat a vytvořit tak pomyslný odrazový můstek k dalším pracím.

Resumé

Tato diplomová práce se zabývá vývojem ekologického myšlení a ekologických hnutí v České republice po roce 1989. Po přestavení některých koncepcí, z nichž ekologické organizace vycházejí, a nastínění současného stavu životního prostředí v ČR jsem se zaměřila na Hnutí DUHA - Friends of the Earth ČR a Děti Země, dvě nejznámější, ryze české ekologické iniciativy, a Stranu zelených, kterou jsem zvolila jako instituci užívající odlišné metody k prosazování podobných cílů. Při zkoumání současného stavu těchto tří organizací metodou rozhovoru s jejich členy vyšlo najevo, že aktuálně největší problém je na jedné straně nedostatek kvalifikovaných, zkušených osobností a dlouhodobé názorové neshody uvnitř organizace (Strana zelených), na straně druhé se prohlubuje nezájem veřejnosti o dobrovolnickou činnost v neziskových organizacích i jejich finanční podporu. Personální a finanční situace Děti Země je kritická, Hnutí DUHA intenzivně pracuje na zlepšení komunikace s veřejností. Zdravé životní prostředí v žebříčku životních hodnot občanů ČR oproti 90. létům 20. století mírně klesá.

Résumé

This diploma thesis focuses on evolution of ecological thinking and environmentalism in the Czech Republic since 1989. Firstly, I presented environmental conceptions, on which ecological organisations are based and then I outlined present situation in the environment in the Czech Republic. Secondly, I aimed at two of the most famous environmental organisations: „Hnutí DUHA - Přátelé Země ČR“ , „Děti Země“ (Children of the Earth) and Green Party, which I have chosen as an institution which uses different methods to enforcement of similar goals. I asked members of these organisations about their situation, it came out that the biggest problem which they are facing to is the absence of qualified and experienced personalities. Another problem are long-term differences of opinion, especially inside Green Party. On the contrary, public lack of interest in a voluntary activity in these non-profit associations causes further that their financial support is constantly decreasing. Personal and economical situation of Children of the Earth is critical, „Hnutí DUHA“ is working hard on improving its public communication. In comparison with the 90s healthy environment has been in the human list of values steadily dropping.

Použitá literatura

Publikace

- Centrum pro sociální a ekonomické strategie. Fakulta sociálních věd.
Univerzita Karlova v Praze. *Průvodce krajinou priorit pro Českou republiku*.
Praha : Gutenberg, 2002. ISBN 80-86349-06-3.
- Centrum pro sociální a ekonomické strategie. Fakulta sociálních věd.
Univerzita Karlova v Praze. *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Praha :
Gutenberg, 2001. ISBN 80-86349-02-0.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001.
ISBN 80-7178-535-0.
- KELLER, J. *Až na dno blahobytu*. 2. vyd. Praha : EarthSave CZ s.r.o., 2005.
ISBN 80-903085-7-0.
- PEČÍNKÁ, P. *Zelená zleva?* Praha : G plus G, 2002. ISBN 80-86103-58-7.
- *Velký sociologický slovník*. Sv. 1, A-O. Praha : Karolinum, 1996.
ISBN 80-7184-164-1.
- ZNEBEJÁNEK, F. *Sociální hnutí*. Praha : SLON, 1997, ISBN 80-85850-31-1.

Články a stati

- Ekologové v očích veřejnosti. *Sedmá generace*, 2001, roč. 10, č. 9, s. 22.
ISSN 1212-0499.
- FEŘTEK, T. Půl století zeleného míru. *Reflex*, roč. 10, č. 47, 1999, s. 63.
- FEŘTEK, T. Strana Z. *Reflex*, 2006, roč. 17, č. 15, s. 34 - 38.
- MOLDAN, B. K otázce souladu ochrany životního prostředí a
hospodářského rozvoje. *Sociologický časopis*, 1996, roč. 32, č. 3, s. 261.

ISSN 0038-0288.

- PEHE, J. Ekologické iniciativy a občanská společnost. *Sedmá generace*, 1999, roč. 8, č. 12, s. 1. ISSN 1212-1499.

Elektronické zdroje

- ČUŘÍK, J. Stali jsme se vlivnou organizací, tvrdí šéf Hnutí DUHA. *MF Dnes* [online]. 10.9. 1999 [cit. 2007-10-21]. Dostupné na WWW: <<http://mfdnes.newtonit.cz/default.asp?cache=996975>>.
- *Děti Země* [online], [cit. 2007-05-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.detizeme.cz/index.shtml>>.
- *Děti Země* [online], [cit. 2007-05-18]. Sekce Historie Děti Země. Dostupné na WWW: <<http://www.detizeme.cz/vznik.shtml>>.
- *Greenpeace Česká republika* [online], [cit. 2007-11-01]. Sekce Historie. Dostupné na WWW: <<http://www.greenpeace.cz/onas/historie.shtml>>.
- *Rámcově vzdělávací program pro gymnázia* [online], Praha : VUP, 2007 [cit. 2007-11-23]. Dostupné na WWW: <http://rvp.cz/soubor/RVP_G.pdf>.
- *Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. Praha: VÚP, 2007 [cit. 2007-11-20]. Dostupné na WWW: <http://www.rvp.cz/soubor/RVPZV_2007-07.pdf>.
- REZKOVÁ, M. Co nám říká životní prostředí. *Naše společnost* [online]. 2004, č. 1 [cit. 2007-09-15]. Dostupné na WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100031_s_Rezkova%20-%20ekologie.pdf>.
- *Stanovy občanského sdružení Hnutí DUHA Přátelé Země ČR* [online], [cit. 2007-07-12]. Dostupné na WWW: <http://www.hnutiduha.cz/publikace/stanovy_hnuti_duha.pdf>.

- *Volební program Kvalita života* [online], [cit. 2007-10-13]. Praha : Strana zelených. Dostupné na WWW: <<http://www.zeleni.cz/59/rubrika/volebni-program/>>.
- ŠAMANOVÁ, G. *Hodnocení ochrany životního prostředí* [online]. Praha : Sociologický ústav AV ČR. CVVM, 16. 6. 2006 [cit. 2007-09-20]. Dostupné na WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100594s_oe60616.pdf>.
- *Zpráva o životním prostředí České republiky 2005* [online], Praha : Ministerstvo životního prostředí ČR; CENIA, 2006 [cit. 2006-10-27]. Dostupné na WWW: <[http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPESFH9GMZ4/\\$FILE/Zprava2005.pdf](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPESFH9GMZ4/$FILE/Zprava2005.pdf)>.
- *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2. - 3.6.2006* [online], Praha : ČSÚ, 2006 [cit. 2007-11-21]. Sekce Rozdělení mandátů stranám. Dostupné na WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps53?xjazyk=CZ>>.
- *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2. - 3.6.2006* [online]. Praha : ČSÚ, 2006 [cit. 2007-11-21]. Sekce Celkové výsledky hlasování. Dostupné na WWW: <<http://www.volby.cz/pls/ps2006/ps27xjazykCZ>>.

Ostatní

- Záznamy rozhovorů s Martinem Hytšou, Jakubem Dostálkem a Petrem Machálkem jsou v archivu autorky.

Ústřední knih.Pedf UK



2592083079